

37 NAP A KOLOZSVÁRI „FŐHADISZÁLLÁSON”

(Egy segédtsízt naplója*)

1944. június 2-án Kolozsvárt nagyerejű angolszász légitámadás érte. Ennek során elpusztult a vasútállomás és az azt környező, sűrűn lakott városnegyed is. A bombázásnak — a tetemes anyagi kár mellett — igen sok ember is áldozatul esett.

Kolozsvárott korábban csak légiriadók voltak. Miután a németek Észak-Erdélyt is megszállták — 1944 április — egyre sűrűbben szólaltak meg a szirénák is. Ezeket a légiriadókat azonban sosem követte bombázás, ami az óvatosság jelentős mértékű csökkenéséhez vezetett.

Bár korszerű óvóhelyek építéséről az illetékesek nem gondoskodtak — vagy csak igen kis mértékben és akkor is inkább csak a közintézmények épületeiben —, a hatóságok és intézmények mellett a magánosok is igyekeztek a légoltalmi intézkedéseket betartani — legalábbis a kezdeti légi-riadók alkalmával.

Ezek a légoltalmi intézkedések a lakosságnak igen sok kényelmetlenséget okoztak, s miután a riadót soha nem követte támadás, az emberek belefáradtak a „hiábavaló” hurcolkodásba. A légitámadások elmaradása meggyőződéssé érlelte azt a korábbi feltételezést, hogy Kolozsvár nem hadicél, nem vasúti csomópont, nem is ipari centrum — így hát nincs mitől félni.

A harcok akkor még elég messze folytak a Kárpátoktól, ahol — a hírek szerint — a hadvezetőség „áthatolhatatlan és bevehetetlen” erődrendszert épített ki. A város lakói így nyugodtan ringatták magukat a békés élet illúziójában — és ha felzúgtak a veszélyt jelző szirénák, egyre kevesebb ember kémlelte aggódo tekintettel az eget.

A békés élet hangulatában élő lakosságot csak a június 2-i vijjogó, szívítő és halált osztogató bombák ébresztették rá a totális háború kegyetlen valóságára.

Amit az emberek eddig csak a szűkszavú, nem egyszer a való helyzettel szépítő hadijelentésekből tudtak — békés városok megsemmisítése stb.

* A naplót feljegyezte Welsler Tibor, aki 1944. augusztus 24-től szeptember 29-ig Dálnoki Veress Lajos altábornagynak, a IX. hadtest, később a 2. Magyar Hadsereg parancsnokának 2. számú segédtsíztje volt. (Welsler, művésznéven Vitéz Tibor Kolozsvárott született. Gimnáziumi tanulmányai után Budapesten jogot hallgatott, majd elvégezte a Zeneművészeti Főiskola operai szakát. Ezt követően a Városi Színház, illetve az Operaház magánénekese, később rendezője, 1941-ben pedig a Kolozsvári Nemzeti Színház főrendezője lett. A felszabadulás után a Kis Színpad, majd a debreceni színház, végül az egri Gárdonyi Színház vezető rendezője volt.)

—, íme valósággá lett. A háború, átlépve az arcvonalakon, a magát biztonságban hívó lakosságon vágott végig kegyetlen ostorával.

Ettől kezdve az addig nyugodt város, amelynek külső képén, de az életén is alig látszott meg, hogy háború van, ideglázza esett és a legképtelenebb rémhírre is pánikszerű rettegéssel reagált.

Rémhír pedig akadt bőven. Szaporán termeltek a kávéházak törzsasztalai és „József testvér”¹ végpusztulást jósoló látomásai.

Ha megszólaltak a város légiveszélyt jelző szirénái, nyomban pánik tört ki: az emberek fejvesztve rohagáltak oltalmat keresni egy olyan város falai között, amely igen kevésé — de inkább sehogyse volt felkészülve a légitámadásra.

Emlékszem, a június 2-i légitámadást követő második, vagy harmadik napon tele volt az utca járókelő emberekkel, amikor a szirénák — légiveszélyt jelezve — megszólaltak. Az emberek ezt hallva, meggyorsították lépteiket. Ekkor egy gépkocsizó zászlós motorkerékpáron elkezdett keringeni a tömeg között és torkaszakadtából ordította:

— Borzalmas tömegű ellenséges repülőgép közeleg a város felé, mindenki meneküljön!

Erre aztán hatalmas riadalom tört ki, a nép egymást taposva futkosott, hogy mihamarább fedél alá kerüljön. A légiveszély elmúltával a mentőknek kellett elsősegélyben részesíteni azokat, akik nem voltak elég gyorsak, illetve elég erősek.

A város régi borpincéiből hevenyészve átalakított óvóhelyek vajmi kevés védelmet nyújthattak. A júniusi légitámadás ezt be is bizonyította. Ily módon hiába voltak a katonai hatóságok megnyugtatót célzó közleményei, mindenki tudta: a hadvezetőség nem tudott, vagy elmulasztott gondoskodni a hatékony légvédelemről és elhárításról. Hisz a júniusi támadás is lezajlott anélkül, hogy legalább egy vadászgép felszállt volna, illetve egy légvédelmi löveg tüzet nyitott volna a támadókra. A város minden polgára szinte az összes idegszálában érezte a végzetes védtelenséget, aminek ki volt szolgáltatva.

Az idegesség, a nyugtalanság nőttön-nőtt, a kedélyek egyre rosszabbodtak, oly annyira, hogy végül a német hadvezetőség cselekvésre szánta el magát.

Egy szép nyári napon Kolozsvárra érkezett egy német légvédelmi tüzérüteg. Miután a város utcáin parádés felvonulás keretében bemutatták irdatlan hosszú csövű ágyúit, a temető fölött elfoglalta tüzelőállását.

A Német—Magyar Baráti Társaság az üteg tisztjeinek a tiszteletére pazar estélyt rendezett, akik a jófajta Küküllő-menti borok játékony hatására hajnalig fogadkoztak, hogy ők most már megvédik a várost.

Valóban, a minden este menetrendszerű pontossággal Jugoszlávia felé igyekvő szovjet szállító repülőgépre a szentistvánnapi tűzijátéokra emlékeztető pufogtatást rendeztek — minden eredmény nélkül.

Majd egy hét elteltével — zaj és feltűnés nélkül — az éj leple alatt úgy eltűntek a városból, mintha ott sem lettek volna. Csak az tűnt fel, hogy az esténkenti lövöldözések teljesen elmaradtak.

Am ennek a suttymóban, tolvajmódra való ellopakodásnak a híre hamarosan szárnya kelt és az alig egy hetes, önszuggérta biztonságérzését a még fokozottabb idegesség váltotta fel, amit már alig válaszított el valami kis szálacska a teljes kétségbeeséstől és rémülettől.

¹ „József testvér” egy igen primitív kültelki iparosember, a város legkeregettebb jóvendómondója volt. Később a rendőrség internálta, hogy véget vessen rémhírterjesztő üzelmeinek.

Mindenki tudta ugyanis, hogy a román hadsereg egy jelentékeny részét a „bécsi” határ mentén összpontosították és a várostól az alig öt kilométerre levő feleki tetőn tüzelőállásokat építettek. Mindezt nem lehetett titokban tartni, hisz ezen a határszakaszon legálisan és csempészetakon az emberek százai-ezrei járogattak át és vitték-hozták a híreket.

Az aggódo tekintetek mind gyakrabban kémleltek dél felé, ahol — hírek szerint — az ágyúk százai tátották torkukat Szent Mihály temploma felé. Ide ugyanis még repülőgépek se kelletik, elég egy kurta parancs és máris a gránátok százai záporoznak a város főterére.

De a nyugalomnak egyre ritkuló óráiban voltak még bizakodók, reménykedők, akik nem tudták, nem akarták elhinni, hogy Románia — a német hadsereg árnyékában — valamit is kezdhessen a „bécsi” határok ellen.

A kétség és remény között tévelygő város idegei már a pattanásig voltak feszítve, amikor lakói augusztus 24-ére virradtak, és futótűzként terjedt el közöttük az a hír, hogy Románia kiugrott a német szövetség kötelékéből és megnyitotta határait a szovjet hadsereg előtt.

Ettől a naptól kezdve lettem én is szemlélő részesevé azoknak a naplómban feljegyzett katonai eseményeknek, amelyek ezután következtek. Naplómnak hadtörténeti szempontból talán nincs sok jelentősége, de úgy vélem, hasznosítható, mert híven érzékelteti azt a környezetet, ahol az események lejátszódtak.

Ez a napló — húsz év múltán újra átolvasva magam is látom — nem katonaeMBER, hanem egy katonaruhába kényszerített civil feljegyzése, akit a sors véletlen szeszélye olyan helyre állított, ahol nyitott szemmel és füllel járva, látni és hallani lehetett egyet s más.

Az események egy része annyira elmosódott emlékezetemben — s ez nem is csoda, hisz azóta annyi mindent átélt az ember —, hogy naplóm rövidítéseinek egy kis hányadát nem tudtam megfejteni, a történetek más része viszont oly elevenen él ma is bennem, hogy a velük kapcsolatos rövidítéseinek egy kis hányadát nem tudtam megfejteni, a történetek más oldható rövidítéseket meghagytam eredeti alakjukban, véleményem szerint ugyanis nem hatnak zavarólag, mert legtöbb esetben személynevekre vonatkoznak — olyan személyek neveire, akik a katonai események során csak alárendelt szerepet játszottak.

A visszpillantást, az emlékek hitelességét és az események összképét aligha teszi homályossá az, hogy ezt vagy azt a parancsot ki kapta, ki hajtotta végre, illetve ki nem teljesítette. Ebben a háborúban, amely Erdélyben 1944. augusztusa után kezdődött — leszámítva a vezérő tábornokokat és a vezérkari tiszteket, akik a tervezés részesei voltak — csupán a tényeknek van történelmi jelentősége.

*

A NAPLÓ

1944. augusztus 24. Hajnalban a rendőrség felvert álmomból. A házi-asszonyom fiát, dr. Socol Aurélt keresték.

— No, ez megint belekeveredett valami politikai dologba — gondoltam.

Dr. Socol nyughatatlan fiatalember. A jó múltkor pedig megmagyaráztam neki, hogy ezzel az ostoba heccelődéssel semmire sem megy. Magának bajt, szegény anyjának meg csak szomorúságot szerez...

Az esemény után már nem tudtam újra elaludni, felkeltem és elmen-

tem otthonról. A városban szájról-szájra járó hír fogadott: *az éjszaka folyamán összeszedték a vezető román közéleti férfiakat és internálták őket, mert a románok kiugrottak a háborúból.* A kora reggeli óra ellenére tele voltak az utcák nyüzsgő emberekkel. Olyan volt a város, mint egy megbolygatott hangyaboly. Lépten-nyomon izgatottan beszélgető csoportokba ütköztem. Mint megtudtam, mindenki attól retteg, hogy a románok esetleg megtámadják a várost. A feleki tetőről ugyanis puskával is ide lehet lődözni...

Betértem a Belvárosi Kávéházba reggelizni. Tele volt emberekkel — a beszédtema ugyanaz. Mindenki tudott valami újabb hírt, és aki meghallotta, rögtön tovább is adta. Egyesek már csapatösszevonásokról tárgyaltak és tudni vélték, hogy a magyar hadsereg elébe fog vágni az eseményeknek. De tulajdonképpen senki se tudott semmi biztosat azonkívül, hogy összeszedték a román vezetőket és hogy a románok kiugrottak a háborúból...

A hivatali szobámban felhívott Bodrogi Gyula² és kért, hogy azonnal keressem fel.

— Sürgős! — mondta.

Kérdésemre, hogy mi az a sürgős ügy, nem adott választ, csak erősödött, hogy azonnal menjek...

Tüstént el is indultam és hamarosan meg is érkeztem a hadtestparancsnokság épülete elé. A kapu előtt egy pillanatra megtorpantam, mert ismét elfogott az a furcsa, kellemetlen érzés, ami három évvel ezelőtt, az épület ünnepélyes felavatásakor vett először erőt rajtam...

*

Úgy érzem — a teljesség kedvéért — itt meg kell szakítanom naplóm, hogy néhány mondatban tájékoztassam az olvasót a szóban forgó épület felavatásával kapcsolatos emlékeimről, az itt szerzett benyomásaimról. Ezt azért tartom fontosnak, mert az a rossz érzés, ami akkor elfogott, egész másfél hónapos katonai szolgálatom alatt útitársam maradt.

Ma már tudom, mi váltotta ki rossz érzésemet: az épület láttán az építészeti-stílusbeli ellentmondások, a hamis és öncélú pompa, majd a szolgálatom során itt tapasztalt kapkodás, tudatlanság és a Monarchia szoldateszkájának kései csökevénye, amely ellentmondása volt a való életnek és követelményeinek.

A hadtestparancsnokság új épületét 1942. január 19-én avatták fel ünnepélyes külsőségek között.

Csúnya, borús és nagyon hideg idő volt. Táray Ferencsel mentem az Árpád utca 27. szám alatt levő „új” épület avatóünnepségére. Am, ha jobban utánanéznünk, megtudjuk, hogy az objektum nem is volt olyan új, ugyanis — ipariskolának szánva — még a román hatóságok kezdték el építeni. De jött a bécsi döntés és a munka abbamaradt. Ennek a kis földszintes viskók között meredezett vakolatlan, ablakatlan háznak az építését később a Horthy-hadsereg katonái fejezték be.

Az objektum környezete sem volt alkalmas az ünnepélyes érzés felkeltésére.

A Szamos hídja után felállított katonai kordonon csak meghívóval lehetett átmenni.

A ház előtt díszszázad, lobogók, kürtösök és fényesre glancolt rohamisakok. Az épület előkertjében piros bársonyszőnyegek, karosszékek és

² Dálnoki Veress Lajos altábornagy parancsörtisztje a IX. hadtestparancsnokságon.

kétoldalt tribünök — a kordonon kívül pedig a meg nem hívott szájtátiak serege.

En a tribünön — a hidegtől topogva — báméskodtam: de volt is mit. A kapu felett valami furcsa alakú tető, előtte székel kopjafák — kőből. Az emeleti ablakok megmaradtak a román építészettől annyira kedvelt bizánci félkörös formájukban, de az ornamentikájuk székelyes motívumokat idéz. Fából vaskarika — bizánci ablakon székel díszítés. Megborzadtam — elsősorban ettől, nem pedig a hidegtől. Nem nézelődtem tovább, mert egymásután jöttek az előkelőségek: a főispán kocsiján Bánffy földművelésügyi miniszter, utána a polgármester, majd a képviselők és a felsőházi tagok. Éppen, hogy elfoglalták helyüket, máris felharsant a kúrtszó, jelezte, hogy megérkezett Bárdossy miniszterelnök. Az autója pont a piros szőnyeg előtt állt meg, ahol már vigyázásban várakozott Stirling László altábornagy, hadtestparancsnok. Tiszteletgett és jelentést tett, majd együtt a tribün elé tett karosszékekhez mentek. Bárdossy mosolygott — de nagyon elkínzott arccal. Néhány nappal ezelőtt Ribbentropmal és Cianóval tárgyalt...

Miután Bárdossy miniszterelnök elhelyezkedett a kényelmes karosszékben, megkezdődött az ünnepség. Előbb Stirling beszélt, illetve olvasott fel valamit egy céduláról. Egy szót sem értettem belőle. Utána Borbánszky katolikus tábori esperes emelkedett szólásra. Nem sokat értettem ebből sem, de a befefejező részt igen, mert emelt hangon mondta:

— Legyen ez az épület szimbóluma a csodálatos székel erényeknek! Tekintetem önkéntelenül is a bizánci ablakokra tévedt.

A beszédek elhangzása után Ormay János mérnök főhadnagy, Rácz Mihály felsőházi tag, építőmester és Ormay Ildikó iparművész léptek Stirling elé. A főhadnagy valamit mondott és feszes vigyázzban átadta az épület díszesen kovácsolt kulcsát a tábornoknak.

Na végre be lehet menni a fűtött házba! — gondoltam.

Az előcsarnokban Árpád, Horthy, Görgey és Simonyi óbester mellszobra. Ennek a „galériának” nem sok nézője akadt, az előcsarnokban ugyanis nagyon hideg volt és mindenki igyekezett volna valami fűtött helyre jutni, de nem lehetett, mert Ormay főhadnagy beszédet akart tartani — és tartott is. Előadásából a hallgatóság megtudhatta — ha odafigyelt —, hogy a kapu előtti furcsa tetőféle hasonlatosságot mutat Attila sátorházával, a bécsi múzeumban levő leletek bika és lőfej alakú kiépzésében.

A főkapu előtti két szobrot Borsodi Bindász Jenő alkotta. Az egyik Attila hun harcosa, a másik Árpád korabeli magyar vitéz.

Székel kopjafa, Attila hun harcosa, Árpád, Görgey — van itt mindenből egy kevés, ami „szimbóluma lehet a csodálatos székel erényeknek.”

Végre bevezették a meghívottakat a parancsnoki előterembe — a notabilitásokat a parancsnok szobájába —, ahol volt hideg büfé, székel stílusban faragott igen kényelmetlen székek, és amire legjobban vágytam — meleg.

Jól esett a forró tea, de azután még jobban a friss levegő... Valahogy úgy éreztem magam, mintha tejszínes tortára töltöttkáposztát ettem volna.

Az épületből kilépve, még egyszer visszanéztem, nem tévedtem: a hun harcosok szobrai most is ott álltak, ám a bizánci ablakokat a gipszornamentika — mégha székel is — nem tudta eltakarni.

De egyáltalán miért kellett ide székel stílust zagynálni? — dühöngtem magamban hazafelé tartva. Kolozsvár ugyanis nem a székel főváros. Itt semmi sincs, még egy apró kövecske sem, ami arra emlékeztetne,

hogy itt valaha székelyek laktak volna. Milyen célt kívánt szolgálni ez a stílustoहुvabohu ebben a szegényes környezetben? Egy katonává sikeredett építész és iparművész törtétese, vagy csak tudatlanság? Kérdések, amelyek válaszra várnak. Még Marosvásárhelyen, illetve Csíkszeredán valahogy csak megértene az ember, de itt...?

Nem tudtam elnyomni a kellemetlen érzést, amit ez a sok ellentmondás keltett bennem...

Nem én voltam az egyetlen, akit gyötört, kínozott és zavart ez a sok kőbe épített izléstelenség. A hangulat sem volt ünnepélyes. Kolozsvár ugyanis sohasem volt katonaváros, érzéktelen az ilyen K. u. k.-ízű csinadrattás hajcihőhöz.

Az avató ünnepségről távozva Almay Bélával³ találkoztam, egészen kétségbe volt esve. Az ő véleménye is az volt, hogy amit itt összehordtak, annak semmi köze sincs Erdélyhez, a székelységhez — főképpen Kolozsvárhoz. Mégha nem is ide, a perifériára építették, helyesebben alakították volna át hadtestparancsnoksággá ezt az ipariskolát, hanem valahová a város belső részébe, még akkor is kirírna a XVII. századbéli patricius házak sokaságából. Itt a viskók között pedig egyenesen hivalkodó. Jobb lett volna ezt meghagyni iskolának és újat építeni, modernet, a katonai szükségleteknek megfelelőbbet — álszékely sallang nélkül. Az sem került volna többé. Ez volt a véleménye egy vezérkari tisztnek.⁴

*

Az Árpád harcos által őrzött kapun közel három év után léptem be újra, amikor már nyoma sem volt az ünnepélyességnek — és én sem tartoztam már a meghívott előkelőségek közé.

De erről az időszakról beszéljen tovább az imént abbahagyott naplóm.

*

1944. augusztus 24. A hadtestparancsnokság épületének kapuja előtt nem nézelődhettem sokáig, mert ott olyan sürgés-forgás volt, hogy szinte elsodortak fontosságuk tudatát az arcukon hordozó különféle rendű és rangú katonatisztek.

Felmentem Bodrogihoz, aki azzal fogadott, hogy a parancsnokságon előreláthatóan annyi sok munka lesz, hogy azt egy segédtsízt nem tudja ellátni. Miután engem úgysis be fognak hívni — mondta —, arra gondolt, legyen én a másik segédtsízt. Ez azért vetődött fel benne — folytatta —, mert tudomása szerint németül és románul egyaránt jól beszélek, és itt szükség lesz mindkét nyelvre.

Erre csak egyet felelhettem, és pedig azt:

— Hogyha behívnak, természetesen be fogok vonulni oda, ahova a behívóm szól.

Erre azon melegebben kezembe nyomta a „SAS” behívómat, ami már készen várt az íróasztalán. Ebből aztán láthattam, hogy az egész bevezetés csak udvariassági formula volt, ami nem a hadapródmesternek, hanem a korábbi ismeretségünknek szólt.

Miután mindez megtörtént, felszólított, hogy menjek haza, öltözzem egyenruhába és tüstént jöjjenek vissza.

³ Vezérkari ezredes, a IX. hadtestparancsnokság anyagi osztályának vezetője.

⁴ Az épület felavatásának történetét — némi stílárius módosítástól eltekintve — szinte szösz szerint másoltam ki az egykori, ún. civil naplóból.

Még tartott a szabadságom, így különösebb gondot nem okozott a behívás, tehát hazamentem és átöltöztem, de korántsem a kívánt sietséggel, mert többszöri katonáskodásom alatt megtanultam, hogy ilyenkor a „tüstént” csak olyan szólás-mondás.

Előbb megebédeltem és csak azután mentem vissza a parancsnok-ságra, ahol Bodrogi megismertetett a segédtsízt-társammal, báró Wass Alberttel, akit a regényeiből már ismertem és igen nagyra becsültem.

Bodrogi jelentkezés végett bevitt Veress altábornagyhoz. A tábornok úgy fogadott; mintha soha életében nem látott volna, pedig társaságban nem is egyszer találkoztunk. Alig méltatott egy pillantásra — szóra még kevésbé.

Egy fejbiccentés és már vége is volt a jelentkezésnek, mehettem vissza. Ezt követően leváltottam Wasst.

Az íróasztalom a Veress előszobájában volt, innen nyílt a vezérkari főnök⁵ irodája is, akit szintén ismertem. Nála is jelentkeznem kellett. Ez az aktus már valamivel barátságosabb volt.

Egyelőre, a kapott feladatomnak megfelelően, figyeltem Bodrogit, hogy beletanuljak a mesterségbe. Ültem az íróasztal mellett és ismét megállapítottam: a székey faragású székek igen kényelmetlenek. Egyéb dolog nemigen volt ennél, pedig egész délután igen nagy volt a nyüzsgés. Egymás után jöttek: a főispán, a polgármester, majd képviselők szép számmal, de szerencsére Bodrogi foglalkozott velük. Volt, akit bejelentett a „kegyelmesnél”, másokat viszont udvariasan elutasított azzal, hogy „önagyméltósága igen el van foglalva”. Késő délután jött Teleki Béla, akit csak látásból ismertem. Veress azonnal fogadta, és igen sokáig tárgyaltak, öreg este lett ugyanis, amire kijött. Igen rossz kedvűen távozott — még köszönésre is alig méltatott bennünket.

Utána Bodrogi is elment „valamit enni” — egyedül maradtam. Szorongó érzés fogott el, mert fogalmam sem volt arról, hogy mit fogok csinálni, ha valami olyasmi adódik, amiben önállóan kell intézkednem. Szerencsére semmi ilyen nem történt, ily módon semmi érdemlegest nem is végeztem — csak felálltam és bokáztam. Itt ugyanis nem úgy van, mint a csapatoknál. Itt még akkor is fel kell állni és bokázni, ha történetesen olyan tiszt jön be, aki csak az imént ment ki.

Ki kell találnom valami ügyes mimikrit, mert ez a folytonos ugrálás nincs az ínyemre...

A vonatostálynál jobb volt...

Nyolc óra tájban jött egy öreg német tábornok a segédtsíztjével. Bejelentettem Veressnek, aki nem nagyon örült a késői látogatónak, de azért fogadta. A segédtsízt — Zimmermann százados — kint maradt nálam és hosszasan elbeszélgettünk. Egy idő után Veress áthívatta magához Fónagyot is.

Zimmermann igen gondterhelt volt. Civilben nagykereskedő valahol Bajorországban, olyan jó ötvenes férfi, aki már az osztrák „Anschluss” óta szolgál, de fronton még nem volt. Nagyon nem tetszik neki a helyzet. Mint elmondta, semmi értesülésük sincs a Romániában rekedt német erőkről. Attól tart, hogy elveszítettnek kell tekinteniük őket. Majd váratlanul — nekem kissé érthetetlenül — rátért a magyar viszonyokra.

— Tudja — mondta —, hogy itt csak egy kis réteg van a németek pártján és az egész ország torkig van a háborúval. Ne higgyem, hogy Németországban másként van, de hát... — és elhallgatott. Majd így folytatta:

⁵ Fónagy László vezérkari ezredes.

— Ha most Magyarország is kiugrana, semmit sem tehetnénk ellene, mert a Romániában rekedt hadsereg akcióképtelen, pedig annak szánták azt a feladatot, hogy a magyarokat féken tartsa.

Nem szóltam semmit, mert még nem ismertem a századost, és nem tudhattam, hogy vajon nem az SD⁶ beugrató ügynöke-e, bár igen jó benyomást tett rám.

Megkérdezte, hogy mit tudok.

— Semmit — feleltem, amit szemmelláthatóan nem hitt el. Erre megmagyaráztam neki, hogy csak ma reggel óta vagyok ezen a helyen, így módon nem is tudhatok semmit.

A német tábornokra sokat kellett még várunk. Ezt az időt valahogy el kellett töltenünk, hát beszélgettünk. A százados beszélt ellátási nehézségeikről, majd váratlanul ismét a bukaresti eseményekre tért vissza. Nemrég járt ott — mesélte —, annyi ott a német katona, mint égen a csillag, hatalmas apparátussal dolgozó követség, gazdasági bizottság, Gestapo, SD és a hadseregbe beépített temérdek „Volksdeutsch”.

Érthetetlen, hogy ezek semmiről se szereztek tudomást és szinte a szemük láttára történt meg a kiugrás.

Egy jó órája beszélgettünk már így kettesben, amikor végre feltárult az ajtó és kilépett a tábornok. Nekem kurtán odabíccentett, s én bokáztam egyet, Zimmermann kezét fogva búcsúzott tőlem. Távozóban kért, hogy felejtsem el, amiket mondott. Arra is megkért, ha valamit megtudnék, ami személy szerint őt érdekelhetné, közöljem vele, de ne telefonon, mert azt lehallgatja az SD, ő akármikor eljön ide — még a lakásomra is. Megígértem neki.

Tíz óra tájban Bodrogi visszajött és hazaküldött azzal, hogy másnap hét órára jöjjelek, egésznapos leszek, mert Wass csak este fog leváltani. Ebből tudtam meg, hogy éjszakai szolgálatra is van kilátás.

A sok bokázás és a kincstári atmoszféra után jól esett a friss levegő. Lassan sétáltam hazafelé. Teljes elsötétítés volt, de az utcán léptenyomon izgatottan tárgyaló emberekbe ütköztem.

Othton kiültem a kertbe. Nemsokára meglátogattak B-ék, de alig pihentek meg, máris megszólalt a légiveszélyt jelző sziréna. Kis vártatva hallani is lehetett a „varrógép”⁷ hangját. A repülőgép Szamosújvár felől jött, majd Arad irányában távozott. Ez a szokásos esti műsor szinte percnyi pontossággal megismétlődik.

B-ék mesélték, hogy Torda felől nagyobb német kötelék érkezett halálós fárادتan. Valahonnan a Maros mellől jöttek és sok helyen verekedniük is kellett. Sehol nem tudtak élelmet szerezni. Állítólag megegyezés történt, hogy a város fogja élelmezni a Romániából érkező németeket.

Lehet, hogy éppen ebben az ügyben tárgyalt ma a német tábornok Veressel? — gondoltam. Érdekes, hogy én a szövetszéd szobából nem tudok meg semmit, s a városban már mindent tudnak.

Egy határvadász századostól szerzett információ szerint — állítólag — a feleki tetőn nagyobb román katonai mozgolódás észlelhető.

Kicsit összevissza írtam le ezeket a dolgokat, de szolgáljon mentségemül, hogy még szokatlan a hely és a zűrzavar, nehézséget okoz este összeállítani a nap eseményeit — főleg időrendben. Elhatároztam, hogy holnap beviszem a naplómát és amennyire lehet, azonnal beírok minden jelentős eseményt.

⁶ SD = Sicherheitsdienst (biztonsági szolgálat), az SS egyik különleges feladatokkal megbízott osztálya.

⁷ A szovjet szállítógépet furcsa zörgős hangjáért a katonahumor varrógépnek keresztelte el.

Augusztus 25. Korán reggel telefonáltak a színházból és közölték, hogy Farkas⁸ kéret... Az új műsorról tárgyalunk, mire végeztünk kilenc óra lett. Eljővet elcsipett Mihályfi Béla.⁹ Igen pesszimista, azon tőri a fejét, hogy itthagya csapat-papot és visszaköltözik Pestre. Kérdezte, hogy mi a vélemény a parancsnokságon?

— Nem tudok semmi véleményről, velem azt nem közlik — feleltem. Megkért, ha valami fontosat megtudnék, feltétlenül tudassam vele.

Megígértem neki is. — Miért ne?

Tíz óra körül járt már az idő, mire beértem, de a kutya sem vette észre, hogy három órát késtem. Igaz, Wass ott volt, így nem is tűnhetett fel, hogy egy segédtsízt hiányzik. Megkérdeztem Wasst, miért jött be. Elképedésemre azt válaszolta, hogy Bodrogi azt mondta neki, hogy reggel jöjjön be, mert én csak este fogom őt leváltani. Jót neveltünk ezen az összevissza intézkedésen, s maradtunk mindketten, azzal a felkiáltással, hogy így hamarabb múlik a nap.

Wass mesélte, hogy a németek már összeszedték az egész román intelligenciát, és túsökként tartják őket arra az esetre, ha a Romániában rekedt németeknek netalán valami baja esnék. Tudtommal a szóban forgó személyeket a magyar rendőrség szedte össze, ily módon a túsokat mi tartjuk fogva a németek számára? Nem értem ezt az ellentmondást. Wass szerint az egész csoportot már átvette az SD. Úgy látszik Wass tájékozottabb mint én, vagy már érti az itteni zsargont — de lehet, hogy valamilyen jobban tud fölelni.

Ma ismét nagy volt a forgalom. Hárman is alig győztük a bokázást: a főispán, a polgármester, képviselők és mindenki, aki valami fontosságot tulajdonít magának, bebocsátást kért. Veressnek ma jó napja lehetett, mert mindenkit fogadott. A kint várakozók tőlem is folyton hírek után érdeklődnek. De én valóban semmit sem tudok s ha tudnék sem mondanám el, mert Bodrogi külön felhívta figyelmemet a legszigorúbb hallgatásra. Nem is strapálom magam. A városban úgys megtudnak mindent. A nagy titoktartás ellenére ugyanis minden kiszivárog. Ha fel is nagytíják, valami igaz marad az alján.

Ebédnél felváltva mentünk le a tisztá étkezdébe. Ebéd után Bodrogi szolt, hogy ma éjjeli ügyeletet tartunk. Megállapodunk Wassal, hogy éjfélig én, azután pedig ő marad benn. Bodrogi bent alszik, meghagyva, hogy keltsük fel, ha Budapestről távmondatt érkezik.

Öt óra, tájban Hughes-táviratot hoztak, estére futár érkezését jelezték benne. Egyedül lévén, bevittem Veressnek.

— Egy gépkocsi este 19-től várja a futárt a szamosfalvi reptéren! — adta ki a parancsot.

Intézkedtem — ez volt az első önálló ügyködésem, mert Bodrogi elment Wassal feketézni —, de majdnem felsültem, mert alig tudtam gépkocsit szerezni. A parancsnokság minden gépkocsijára igényt tartottak a vezérkariak, ugyanis mindegyiknek valami rettentő fontos dolga volt, amihez autó kellett.

A gépkocsik egész nap itt ácsorognak a ház előtt, csak az a dolguk, hogy behozzák és hazavigyék a vezérkariakat.

Szerencsére Novák alezredes¹⁰ barátságából ideadta a kocsiját és így nem sültem fel.

Bodrogi visszajött, Wass meg hazament. Jelenttem a futár-dolgot. Bodrogi elment lefeküdni, de meghagyta, hogy azonnal költsem fel, ha megjön a futár.

⁸ Farkas Ferenc a Kolozsvári Nemzeti Színház zeneigazgatója.

⁹ Mihályfi Béla a drámai igazgató.

¹⁰ A IX. gépkocsizó vonatosztály parancsnoka Szászfenesen.

Egész csendes este volt, csupán egy-két tiszt kukkantott be az ajtón, de nem jöttek be. Nyugodtan írhattam a naplómát.

Már 10 óra is elmúlt, de a futárnak se híre, se hamva nem volt. Wass már tizenegyre bejött. Azt mondta, nem találja seholse a helyét. Így hazamehettem.

Az egész Árpád út kihalt volt, alig láttam egy-két járókelőt. Megnyugodtak volna a kedélyek — vagy csak beletörődés ez?... Kiváncsi vagyok, vajon az éjjel megjön-e a futár, s ha igen, mit hoz?

Augusztus 26. A megállapodás szerint ma nyolcra mentem be. A futár hajnal felé jött meg. (Mit fogok én kapni Nováktól, hogy az autója fél éjszakát várákozott Szamosfalván?) Wass mesélte, hogy a futár, egy vezérkari százados, író nagy aktatáskával érkezett. Veressnek azonnal jelentették telefonon és ő igen hamar be is jött. Kb. másfél órát tárgyaltak, majd Fónagyot is behívták. A futár most alszik a vezérkari főnök szobájában, kilenckor kell felkelteni. Wass szerint arról van szó, hogy a németek követelik a Románia elleni támadást, hogy kiszabadíthatassák az ott rekedt erőiket. A magyar kormány elvetette ezt a követelést. A futár állítólag azért jött, hogy kipuhatolja Veress véleményét a támadás lehetőségéről, ha a németek követelésének mégis eleget kellene tenni. Wassnak az a véleménye, hogy Veress ellene van a támadásnak, de vezérkara más véleményen van.

Úgy látom, hogy a tábornok és vezérkara között minden tekintetben ellentét van. Azt tapasztalom, hogy a vezérkariak lenézik Veressét, mert ő huszártisztból lett tábornok — a kormányzó barátságából —, és nem végzett annyi iskolát, mint ők. Itt különben is a legszigorúbb osztály-elkülönülés van. A vezérkariak: az arisztokrácia, a huszárok és a tüzérek: a középosztály, a csapattisztek: kispolgárok, a gazdaságiak és egyéb hivatali beosztásúak: a népség-katonaság. A repülők nem tudom hova tartoznak, mert én még itt nem láttam belőlük egyet sem. Szinte rossz nézni azt az alázatot, ahogy egy bakaezredes beszél a vezérkari századossal és még rosszabb látni azt a leplezetlen gögöt, lenézést, ahogy az kezeli a nálánál rangban magasabban állót...

Délelőtt megint búcsújárás volt Veressnél. Nem érdekes emberek, inkább csak fontoskodók.

Zimmermann is telefonált, hogy beszélni szeretne velem. Ha Bodrogi visszajön — mondtam —, majd felhívom — kíváncsi voltam mit akar?

Ismét megjelent Telegdi Béla, Veress azonnal fogadta. Közben Strack német konzul érkezett. Őt is bejelentettem, de várákoznia kellett — talán többet is, mint amennyit illenék. Elég bosszúnak is látszott a várákozásért. Végre kijött Telegdi és bement a konzul. Alig csukódott be mögötte az ajtó, von Haag német százados lépett be. Az olasz-német katonai bizottsághoz van beosztva. Rendkívül elegáns, sötétbarna, ún. férfiszépség. Egyesek szerint az angolok kémje. Ő is Veresssel szeretett volna beszélni.

— Ha nem lehet — mondta —, akkor a főnökkel. Bejelentettem Fónagynak. Jó egy óra múlva szinte egyszerre léptek ki a két szembenlevő ajtón. Üdvözölték egymást, de szemmeláthatóan nem volt kellemes nekik a találkozás.¹¹

Végre bejött Bodrogi. Felhívtam Zimmermant és a színházi szobámban adtam neki találgatást.

¹¹ Mint utóbb kiderült, Strack már akkor gyanússá vált a német kormány előtt, később le is váltották és visszarendelték. A százados valóban az Intelligence Service embere volt.

Mire a színházhoz értem, már a kiskapuban várt. Nagyon rossz kedvűnek látszott, és feltétlen diszkrétciót kért. A háborút elveszettnek tartja. Mint mondotta: ő már régóta így gondolkozik. De most már drámai gyorsasággal fogják az események egymást kergetni. Elmondta, hogy OKW¹² őket semmiről sem tájékoztatja. Csupán az a feladtu, hogy a Romániából érkező egységeket, vagy akár egyes német katonákat is, élelmezzék és a legnagyobb gyorsasággal nyugatnak irányítsák. Nyugaton is gyalázatosan mennek a dolgok. Arra volt kíváncsi, mit tudok a tegnapi minisztertanácsról.

— Hallottam róla, hogy volt ilyen, de semmi határozottat nem tudok — feleltem.

Ő úgy tudja — újságolta —, hogy a magyar kormány elutasította a Románia elleni támadás tervét.

Én is hallottam ilyesfélét, de csak úgy félfüllel. Láttá, hogy bizalmatlan vagyok vele szemben. Kért, hogy higgyek neki és tartsuk fenn a kapcsolatot. Ha megtud valamit, ő is tájékoztatni fog engem. Szégyelltem bevallani, hogy én a kávéházból szerzem az értesüléseimet. Úgyse hitte volna el. Azzal búcsúzott, hogy legalább mi „civiliek” tartsunk össze ebben a nagy katonai zúrzavarban...

Távozása után még vártam egy negyedórát és csak azután mentem vissza a parancsnokságra. A Tordai út felől hosszú sorokban jöttek a legkülönbélebb német járművek — katonákkal megrakva. Zimmermann erről nem tudott? Vagy, csak elhallgatta? — gondoltam magamban.

Útközben találkoztam Botár Istvánnal¹³, most érkezett vissza Budapestről. Pontos értesülései voltak a tegnapi minisztertanácscon történtekről.

Mint elmondotta, a tanácskozáson minden miniszter ott volt — Vörös János vezérkari főnök is. Ezenkívül tanácskozási, de nem szavazati joggal Bonczos Miklós belügyi államtitkár és Kolozvári Borcsa, a sajtókamara kormánybiztosa. A tanácskozás tárgya a németeknek az a követelése volt, hogy támadjuk meg Romániát. A minisztertanács hangulata a támadás mellett nyilvánult meg. Különösen Bonczos és Borcsa agitáltak a támadás mellett. Úgy határoztak, hogy a szavazás előtt meg kell hallgatni a vezérkar hírszerző osztálya román ügyeinek a vezetőjét. Hívásra egy vezérkari ezredes jelent meg, aki úgy tájékoztatta a minisztereket, hogy a román hadsereg a teljes felbomlás állapotában van, a katonák elszöködésnek, rabolnak — sőt a kaszárnyákra vörös zászlókat tűznek ki. Az idő tehát — véleményük szerint — alkalmas a támadásra. A szavazás előtt azonban szólásra jelentkezett Vörös János, aki addig csak hallgatott és közölte, hogy

— Nincs értelme a szavazásnak, mert „a Kormányzó úr már döntött, nem támadja meg Romániát”. — Erre nagy kiabálás kezdődött, a miniszterek felháborodva támadtak neki Vörösnek, hogy miért nem ezzel kezdte, egy egész délelőttöt töltöttek el hiábavaló tanácskozással.

Ha valóban így volt, akkor tényleg érthetetlen a vezérkari főnök magatartása — gondoltam magamban.¹⁴

¹² A német hadsereg főparancsnokságának a rövidítése.

¹³ Imrédy-párti országgyűlési képviselő volt.

¹⁴ Nemrég beszéltem Antal István volt miniszterrel, aki jelen volt ezen a minisztertanácscon. Ő is pontosan így mondta el a történeteket. Ezt még azzal egészítette ki, hogy a kormányzó azért döntött így, mert már akkor előkészítette a fegyverszüneti kérelem megvalósítását. A németek — Aradról kiindulva — a Maros völgyében kívánták a támadást. A Torda irányában végrehajtandó harcfevékenységet viszont elleneztek.

Visszatérve a parancsnokságra, a délután már nyugodtan telt el. Úgy látszik híre ment a minisztertanácson lezajlott eseményeknek és a kormányzói döntésnek...

A parancsnokságról távozhattam. Hazafelé tartva ismét betértem a kávéházba, ahol többen is elmesélték a minisztertanács „hiteles” történetét, s kérdezősködtek, mit tudok még.

— Semmit — feleltem és láttam az arcokon, hogy fontoskodónak tartanak, aki tud valamit, de nem akar beszélni...

Majd elfelejtettem; eljövetelem előtt Bodrogi szólt, hogy az eligazításokon nem kell részt vennem. Eddig azt sem tudtam, hogy egyáltalán van ilyen, nemhogy részt vettem volna rajta...

Augusztus 27. Reggeli jelentés: zászlóaljnyi román erő a Csikszereda melletti „Kökert” települést megtámadta. Az ellenséget (sic!) visszaverték és a határon túlra üldözték. 25-én Ilyefalvánál, 26-án hajnalban Mezöhegyesnél román granicsár kötelékek támadtak. Makónál kb. századerejű román támadást vertek vissza határvadászaink.

Kolozsvár térségében viszont teljes a nyugalom, sőt a feleki tetőn át egyre jönnek a németek. Gépjárműveiket, páncélosaikat a sétatér fái alá rejtik. Az egész sétatér nagy katonai tábor képét mutatja. A fáradt katonák a fűvön heverésznek, mert nem tudják őket másutt elhelyezni. Mint hallottam, jelen pillanatban a legnagyobb gondot a továbbírányításuk okozza, mert akkora tömegben jönnek. Nehezíti elszállításukat az is, hogy a mai nappal megindultak a mi csapatszállításaink is. A Dunántúlról töltik fel az itteni kereteket. A KSZV¹⁵ folyton panaszkodik, hogy a németek terrorizálják, de nem tud segíteni, örül, ha a két kis kapacitású vasútvonalon le tudja bonyolítani a mi szállításainkat...

Úgy látszik mégis készül valami. Megkérdeztem Bodrogit, mit tud róla:

— Ezek a csapatszállítások csupán védelmi jellegűek, amit az egyes román támadások tettek szükségessé — mondta.

Délután, mivel más dolgom nem volt, Pogány ezredessel¹⁶ kikocsiztunk a feleki várhoz. Egész a sorompóig mentünk. Igen sok civil — főleg román parasztok — ácsorgott ott: várva a románok beszélgetési engedélyét. Közben állandóan jöttek — oszlopokban — a német egységek. A románok udvariasan nyitották meg előttük a sorompót. Beszéltem egy német századossal, aki elmondta, hogy Ploestiből jönnek. Útközben semmi bajuk sem esett, csak az élelmezés ment nehezen. Úgy tudja, hogy az enyedi román parancsnok biztosította őket, hogy simán átjöhetnek Magyarországra.

Pogány ezredes hazafelé tartva újságolta, hogy holnaptól kezdve megszűnünk IX. hadtestparancsnokságnak lenni: átalakulunk 2. hadseregparancsnoksággá. Csudajó!... és én erről a kegyelmes előszobájában mégcsak nem is hallottam. Majd a kávéházban megtudok mindent — gondoltam.

Pogány beszélt arról is, hogy az SD azt követeli a nemzetvédelmi osztálytól, adja át nekik az őrizetben levő román vezetőket. Veress ezt kerekén megtagadta és most igen feszült a helyzet Veress és a németek között.

A parancsnokságra visszatérve újabb jelentést találtam az asztalomon: Székelykeresztúr térségében román erők támadást kíséreltek meg, amit a határvadászok visszavertek. — Ez ma már a negyedik vagy ötödik ilyen jelentés.

¹⁵ Központi Szállításvezetőség. Katonai szerv volt.

¹⁶ A IX. hadtest nemzetvédelmi osztályának a parancsnoka.

Megkérdeztem Bodrogit, mi a véleménye?

— Búzlík — felelte —, aligha kerüljük el a háborút...

Késő délután repülő felderítő jelentés érkezett: Az ojtózi és a tömösi szoroson nagy szovjet gépesített kötelékek haladnak észak felé. Ugyanekkor gyalogmenetben nagyobb embercsoportokat kísérnek dél felé.

Este kilenckor, hazafelé tartva, bementem a kávéházba — hírekért. Ott már arról is tudtak, hogy napokon belül megindul a támadás Románia ellen. Faggattak, hogy mi igaz ebből? Mit tud egy irodaszolga? — gondoltam. Tíz órákor légiriadó volt. A szokott varrogép. Nyugodtan átmentem az Amerika Étterembe vacsorázni. Ott a pincér kérdezte:

— Igaz az, hogy megtámadjuk Romániát?

— ?...

Éjjel után gépfegyverpogásra ébredtünk. Álmosan nem tudtam pontosan megállapítani, honnan jön a kattogás, csak azt, hogy egész közelről. Lakásunktól ugyanis még két kilométernyire sincs a román határ. Lehet, hogy onnan puskáznak? — tettem fel magamnak a kérdést...

Kinéztem a Monostori út felőli ablakon. Kisebb csoport német katonára vonszolta magát fáradtan a város felé. Ezek biztos itt, a bükki erdőn jöttek át a határon, lehet, hogy rájuk lőttek — vontam le a végkövetkeztetést és lefeküdtem újra.

Augusztus 28. Az éjszakai esemény után úgy elaludtam, hogy csak kilencre értem be. Bodrogi már bent volt, de egy szót sem szólt. Kezdetben csendes nap ígérkezett, délfelé azonban megelénkült az előszoba és a vezérkari tisztek egymásnak adták a kilincset. Ma még rátartibbak voltak mint korábban.

Érdekes, hogy ezek egyáltalán nem fogadják az ember köszönését!

Újabb jelentés: a románok az Úz völgyében támadtak sikertelenül.

A mi határszakaszunkon teljes a csend — és ez engem megzavar. Itt lehetne a legkönnyebb és leglátványosabb sikert elérni, ha a „Clujul nostru”-t megtámadnák és elfoglalnák. A hegytetőn ugyanis ők vannak kedvezőbb hadászati helyzetben, mi itt alig rendelkezünk említésre érdemes erővel. Ezt nyilván ők is tudják. Nem értem...

Wass két napra hazament Czegére, most egyedül maradok, amit nem szeretek, bár a bokázást ügyesen leépítettem...

Jó lenne teljes képet kapni a helyzetről, de én csak részleteket ismerek — sajnos még ezeket sem tudom képpé formálni, mert rendkívül hiányosak a katonai ismereteim.

Délfelé Zimmermann állított be, Veress támogatását akarta megszerezni ahhoz, hogy a város nagyobb segítséget adjon az özönlő németek élelmezéséhez. Bodrogi udvariasan bár, de elutasította. Erre engem kért meg, hogy próbáljak valakivel beszélni ebben az ügyben. Felhívtam a városfelügyelőt, hogy tanácsot kérjek.

— Szó sem lehet róla! — felelte határozottan, majd még hozzáfűzte. — Még a város ellátását is csak úgy-ahogy tudom biztosítani. Legfeljebb zöltséget tudnék adni.

Közöltem a választ Zimmermannal.

— Köszönöm, zöltséggel magunk is tele vagyunk — mondotta kajánul rámmosolyogva és eltávozott.

Délután sem történt semmi említésre méltó. A délelőtti rumlira nagy csend következett. Bodrogi is elment feketézni. Azt mondta, hogy hamarosan visszajön és akkor én menjek haza aludni, mert éjjelre be kell jönnöm.

Alig lépett ki az ajtón, behivatott Fónagy. Látszott rajta, hogy éppen akkor ébredt délutáni álmából. Itt nagy baj nem lehet — gondoltam —, ha a vezérkari főnöknek van ideje szunyókálásra.

Leültetett és megkínált cigarettával. Az ajtót nyitva hagytam, hogy lássam, ha valaki bejön. Színházi dolgokról érdeklődött. E szokatlan barátságos beszélgetés hatására bátorságot vettem: megkérdeztem, mi a véleménye az általam feltételezett Kolozsvár elleni támadásról.

Csodálkozásomra nem utasított rendre, hanem nyugodt hangon beszélni kezdett: úgymond, ők is számoltak ezzel a lehetőséggel, és ezért is folyik most a keretek feltöltése. De erre talán nem lesz szükség, mert láthatóan a román hadvezetésben meghasonlás következett be. A tisztikar egy része fél a bolsevista veszélytől és ezért nem szeretné, ha kenyértörésre kerülne velünk a dolog. Példának hozta fel az enyedi parancsnoknak a németekkel szembeni magatartását. Azután — fűzte tovább a szót — ebben a tekintetben még van egy nagy kérdője, éspedig az: mit tartalmaz a szovjet—román fegyverszüneti szerződés katonai záradéka? Könnyen lehet, hogy a szovjetek sem bíznak a román hadseregben és csak ott engednek kisebb határsértéseket, ahol már az ellenőrzésük alatt tartják a románokat. Ez pedig csak jóval a Marostól délre lehetséges — egyelőre. Valószínű, hogy az ellenünk irányuló hadműveleteket — ha egyáltalán sor kerülne rájuk — maguknak tartották fenn és azokban a románoknak csak alárendelt szerepet szánnak. De ő azt hiszi, hogy erre nem fog sor kerülni.

— S ha mégis sor kerülne — kérdeztem?

— Akkor harcolni fogunk! — felelte, s ezt úgy mondta, mint aki pontot tett a beszélgetés végére.

Azzal az érzéssel jöttem ki a szobájából, hogy hadvezetőségünk nem számol azzal, hogy Erdélyben háborúra kerülhet sor. De vajon mire alapíthatják ezt a hitüket? Talán mi is kiugrásra készülünk és fegyverszünetet kérünk? — kérdeztem magamtól. S ekkor eszembe jutott az, amit a minap Zimmermann mondott. Valóban itt nincs a németeknek számottevő és harcképes ereje, itt lehetne valamit kezdeni. De mi van Budapesten és az ország többi részén? Csupa olyan kérdés, amire én nem tudtam még magamnak sem feleletet adni...

Bodrogi hamar visszajött, ekkor nekiduráltam magam és megkérdeztem, hogy neki mi a véleménye. Tettem ezt abban a hiszemben, hogy az ő véleménye, mivel sokat érintkezik Veressel, a parancsnokló tábornok véleményét is tükrözi. Majdnem ugyanazt mondta, amit Fónagy. Erre kezeken megkérdeztem.

— Elképzelhető az, hogy fegyverszünetet kérünk?

— Egy háborúban minden lehetséges — felelte és felhúzta a vállát, mint aki ezt a lehetőséget sem tartja kizártnak.

Hazafelé tartva ezeken a dolgokon járt az eszem, és az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy mi is a kiugrás előtt állunk.

Otthon Demeter Béla¹⁷ várt rám. Igen megörültem neki, mert a bevonulás óta nem láttam, de azért is, mert mindig kitűnő információi voltak.

A beszélgetés során elmondtam a kiugrással kapcsolatos gondolatomat. Ő ezt — sajnos — kizártnak tartja, mert a tények éppen az ellenkezőjét bizonyítják. Éjjelente katonai teherautók gördülnek egyes házak elé és a tisztí családok holmiját pakolják fel. A tiszték menekítik családjukat. Ez pedig azt jelenti, hogy inkább háborúra számítanak mint fegyverszünetre. Pedig erre most lenne a kedvező alkalom, amíg a szovjet erők felvonulása be nem fejeződik. Teleki Bélának is — aki

¹⁷ A kolozsvári Estilap főszerkesztője. Kitűnő szimatú újságíró és politikus. A felszabadulás után a koalíciós kormány erdélyi szakértője volt.

második éjszakám volt. Estefelé elcsendesedett a ház, csak hughes-jelentéseket hoztak a távíráások. Ezeket Fónagynak adtam át. Mintha kicseréltek volna, egy szót sem szólt, csak a térképét nézte szüntelenül.

Augusztus 30. Wass reggel hétkor végre leváltott. A reggeli jelentéseket még én vettem át: Mezőhegyesnél, Makónál, Csanádpalotánál, Előpataknál és Illyefalvánál jelentenek visszavert román támadásokat.

— Hát mi ez, ha nem háború?

Telefonon közölték, hogy Veress délután visszaérkezik és Atzél Ede legyen kéznél. Itt valami készül, mert Atzél csak akkor veszik elő, ha kalandra van kilátás.

Bodrogi átfutva a jelentéseket, kért, ne menjek el addig, amíg a tábornok meg nem jön, mert lehet, hogy szükség lesz mindkettőnkre, feküdjek le és aludjak a „kegyelmes” szobájában. Mivel ilyen helyzetben ügysem tudtam volna rendesen aludni, megborotválkoztam és maradtam.

Közben újabb jelentések érkeztek: Székelyszombornál, Budatelkénél, Felsőrákosnál, Barótnál, Köpecznél, Miklósvárnál és Nagyajtánál próbálkoztak a románok. A támadásokat sorra visszaverték. Egyik-másik jelentésben már kisebb szovjet erők részvételéről is szó esett.

15 h-kor megjött Atzél és azonnal bement Fónagyhoz. 16 óra tájban megérkezett Veress is és azonnal összeült Atzélal. Kb. három óra hosszát tárgyaltak — hogy miről, nem tudni, mert semmi sem szivárgott ki. Atzél igen derűs arccal jött ki, ebből arra következtettem, hogy csak kalandról lehet szó, ez az ő éltető eleme.

Atzél távozása után Bodrogi hazaküldött azzal, hogy huszonnégy óra szabadságot is ad.

— Pihenj — mondta, s erre valóban szükségem is volt.

Szeptember 1. Másfél napi „civil” élet után ismét bementem a parancsnokságra. A városban egyébként teljes a fejetlenség. A tiszték költözése érezteti is hatását: aki csak teheti máris menekül — vagy legalább is menti az értékeiből holmiját.

Az egész Monostori út tele van különféle katonai alakulatokkal. Ezt a saját szememmel láttam. Bent tudtam meg, hogy ezek egy részét a Székelyföldre, kis részét a Mezőségekre irányították. A többi Kolozsvár térségében marad. Közben egymást követik a román támadások. Csak Feleknél nem történik semmi — sőt ott egyre-másra jönnek a németek, akiket most már megállás nélkül zavarnak tovább nyugat felé.

Ma érkezett hozzánk egy tábori csendőrszázad. Ebből tizenkét főt Veress személyes szolgálatára rendeltek. — Egyelőre csak pipázgatnak...

Megjött a kormányváltás híre. Lakatos tábornok lett a miniszterelnök. Vajon ez a katonai megoldás előtérbehelyezését jelenti?...

Tegnap a román rádióban királyi proklamációt olvastak fel, felszólítva a román csapatokat a határ átlépésére. A román kormány tehát elhatározta: visszaszerzi a magyaroktól Erdélyt.

Itt erről az a vélemény, hogy ez a proklamáció csak a Szovjetunió beleegyezésével hangozhatott el, ami azt jelenti, hogy támogatják Romániát Észak-Erdély visszaszerzésében, ez pedig nagyon is komplikálja a helyzetet — katonai és politikai szempontból egyaránt...

Mivel a politikusok egymásnak adták a kilincset, Veress kiadta a parancsot: Senkit sem fogad, csak a közvetlen munkatársait.

— No lesz itt rumli, felháborodás — gondoltam magamban. Nem tévedtem.

Mától kezdve — ez a parancs — a két segédtiszt csak éjjelre váltja egymást, nappal mind a kettőnek bent kell lennie.

Jelentések: a déli Kárpátokban csupán egyes román kötelékek kísé-

relették meg a hágók megszállását — sikertelenül. Viszont a keleti Kárpátokban egyre fokozódik a szovjet hadsereg nyomása. Sepsiszentgyörgy ellen erős román támadás indult, amit sikerült meghiusítani. Marosvásárhelytől északnyugatra határvadászaink román felderítő vállalkozásokat akadályoztak meg.

Szeptember 2. Az éjszaka aránylag csendesen telt el, csak a távirások panaszkodtak, hogy megszakadnak a munkától — a vezérkar ugyanis ontja a parancsokat.

Ma még arra is volt időm, hogy a lapokat átnézzem. Mulatságos, hogy azokat a harci eseményeket, amelyeket a városban már mindenki ismer, csupán két-három nap múlva közlik.

Egy német vezérkari ezredes vezetésével kisebb tisztí csoport jelentkezett Veressnél. Már tudhatott a jövetelükről, mert azonnal fogadta őket. Hosszasan tárgyalt az ezredessel, majd Fónagyot is bevonták a megbeszélésbe...

Mint hallottam, a német tiszték itt kapnak helyiséget az épület bal-szárnyán.

— No, ebből kalamajka lesz, mert mindenki félti az oduját! — mondtam magamban.

Egész nap hordtuk a „Szigorúan bizalmas!” iratokat egyik szobából a másikba. Ezeket ugyanis csak segédtiszt kézbesítheti! Véleményem szerint ez ostobaság, mert amíg felkerülnek az első emeletre, legalább tízen is elolvassák. Aztán a kávéházban hallom meg, hogy mi volt abban a papírban, amit kézbesítettem.

Ma éjjel Wass az ügyeletes... Hétkor távozhattam. A kapuban megállított az ügyeletes tiszt és megkérdezte, miért nincs a kezemen kesztyű!

— Mert nincs kesztyűm — feleltem.

A tiszt megcsóválta a fejét, biztos nem ment a fejébe, hogy kesztyű nélkül, miként lehet hadat viselni... Hát még, ha azt is tudta volna, hogy a pisztolytáskámban csak cigaretta volt.

Útbajtettem a kávéházat, ahol Suba¹⁸ megkérdezte, mi az igaz abból, hogy egy-két napon belül megtámadjuk Romániát?

Ezek mindig jobban vannak értesülve, mint én!...

Szeptember 3. Ma korán mentem be... Az egész Monostori út még mindig tele volt katonákkal és járművekkel. A parancsnokságon aztán megtudtam, hogy ezek nem a tegnapiak, hanem az éjjel érkeztek és rövidesen mennek is tovább.

Az éjszaka érkezett jelentések ott feküdtek az asztalomon: Sepsiszentgyörgyről, Békásszorosról, Kézdiről, szinte az egész Székelyföldről jelentettek újabb és újabb román támadásokat — elvértve kisebb szovjet erők támogatásával.

Korán érkezett Fónagy is — vele a német vezérkari ezredes. Borzasztóan elhanyagolt külsejű ember. Bezárkóztak Fónagy szobájába és hosszasan tanácskoztak, majd amikor Veress is bejött, együtt átmentek hozzá. Rövidesen behívták Kemecei alezredest is.¹⁹

Az iroda olyan volt, mint egy átjáró ház: civilek, katonák egymásnak adták a kilincset. Bodrogi hamar megunt a sok jövés-menést és elhívott ebédelni, meghagyva Wassnak, hogy üzenjen értünk, ha van valami. (Most elég az egy segédtiszt? — gondoltam.) Nyugodtan megebédeltünk, majd utána még egy kicsit el is beszélgettünk... Bodrogi szerint a támadás valóban hamarosan megindul három irányban: 1. Tordán át, 2. Maros-

¹⁸ Kolozsvár alpolgármestere.

¹⁹ A hadseregpapancsnokság hadműveleti osztályának a vezetője.

vásárhely térségéből nyugati irányban, 3. a 3. hadsereg Aradon át a Maros völgyében. Mindhárom támadásnak az iránya Nagyenyed.

— Mi értelme van ennek? — kérdeztem.

— A Maros az a természetes vonal, amit védeni lehet, s talán ennek a birtokában kedvezőbb fegyverszüneti feltételekkel lehet Észak-Erdélyt biztosítani — válaszolta.

Civil agyammak kissé furcsának tetszett ez az okfejtés, hirtelen nem is tudtam eldönteni, hogy ez Bodroginak vagy a vezérkarnak a véleménye-e? Aligha lehet csak egyéni elgondolás — gondoltam magamban. Meg is mondtam Bodroginak, hogy nézetem szerint elképzelhető, hogy a maros-vásárhelyi és a tordai támadás eléri Nagyenyedet, de vajon tudjuk-e addig tartani, amíg az Aradon át előretörő hadsereg oda megérkezik? A mai technikai fejlettség mellett ugyanis a Maros csak kis patak.

— A zászlósok csak viselik a háborút, de nem vezetik! — válaszolt tréfásan és jót nevetett.

Nem állhattam meg, hogy ne mondjam:

— Úgy is néz ki!...

Majd elfelejtettem: tegnapelőtt óta zászlós vagyok...

Kemény²⁰ felhívott, hogy kérjek legalább két nap szabadságot, mert annyi a munka és a probléma, hogy nem nélkülözhetnek.

Wass jóvoltából Bodrogi hallgatólagosan tudomásul vette, hogy két napig nem jövök be, de azzal a kikötéssel, hogy telefonhívásra tüstént jelentkeznem kell...

Szeptember 4. Wass délután telefonált, hogy sürgősen jöjjenek be a parancsnokságra. Útközben — szokásomhoz híven — betértem a kávéházba egy feketére. Meglepidésemmre ott újságolták a nagy hírt: holnap hajnalban indul a támadás!

Bent aztán megtudtam, hogy a hír igaz.

A támadás itt Felek irányában 5-én hajnali 4.15-kor indul. Este 20 órakor óraösszeigazítás!

A fogason géppisztolyok lógtak. Egy az enyém. Nem mertem bevalani, hogy nem értek a kezeléséhez. Majd hazaszaladok a revolverémért, azzal legalább tudok bánni, ha netán szükség lesz rá — gondoltam.

Otthon már a támadás pontos idejét is tudták. Megfoghatatlan, hogy ez a fontos adat, miként juthatott a polgári lakosság fülébe. Ily módon erről a városban élő románok is tudomást szerezhettek és nem szükséges különösebb ügyesség ahhoz, hogy ezt a hírt átjuttassák a határon — ami véleményem szerint már meg is történt.

Este nyolc órakor összeigazítottuk az órákat. Kiosztották a rohamszakot és a gázálcot is. Én is kaptam, bár nem látom az értelmét, mert, ahogy én nézem, ebből az épületből senki se fog kimenni az arcvonalba.

Utána Bodrogi közölte velünk, hogy a főhadiszállás ma este átköltözik Bethlenbe. Ő is. Mi ketten itt maradunk és Wass intézkedik, mint rangidős.

Este kilenc óra volt már, de Veress még mindig nem ment el, Bodrogi sem. Nem értettem, de nem kérdezősködtem... Wassal latolgattuk a lehetőségeket. Nagyon borúlátó volt, de most már Bodrogi is. Veress parancsot adott, hogy fél négykor keltsük fel. Vass lefeküdt az íróasztal mögött a földre és nyomban el is aludt.

Bodrogi lement az étkezdébe. Egyedül maradtam a két tábori csend-

²⁰ Báró Kemény János, a Kolozsvári Nemzeti Színház főigazgatója.

őrrel, akik a szoba sarkában egykedvűen pipáztak. Határozottan ideges voltam, mert még sose kerültem ilyen közel a háborúhoz.

Úgy tűnt, mintha az egész épület kihalt volna, olyan nagy volt a csend, hogy szinte már fájt.

Bodrogi visszajött és elküldött aludni. Mivel az a felzaklatott ideg-állapotom miatt meddő kísérlet lett volna, lementem az étkezdébe és — idegcsillapítónak — megittam néhány feketét. Az étkezde tele volt csendesen beszélgető emberekkel. Három óráig társalogtam velük — színházról, sportról s ezer más apró semmiségről —, hogy eltereljem a gondolataimat.

Amikor visszamentem, Wass még mindig aludt. Felkeltettem.

Szeptember 5. Csigalassúsággal haladt az óra mutatója. Fél négy tájt benyitottam Veresshez, már az íróasztalánál ült és írt. Csak egy fejbólintással jelezte, hogy tudomásul vette a parancs teljesítését. Láttam rajta, ő sem hunyta be a szemét egész éjszaka.

3.45-kor jelentkezett egy határvadász százados — a nevét nem értettem — a feleki tető oldalából és jelentette, hogy tőle északra mozgolódást tapasztalt, érdeklődött, hogy mitévő legyen. Bodrogi kivette a kezemből a kagylót s leszidta, mondvá, tartsa magát a kapott parancshoz és ne kérdezősködjön.

Most hirtelen megélenkült az egész ház. Négy óraker már mindenki a helyén volt. Feszült várakozás csendje ülte meg az egész épületet. 4.15-kor megszólaltak a szirénák. Kimentünk az erkélyre és tácsóval kémleltük a feleki tetőt, amit igen jól lehetett látni. Szép, tiszta idő volt. Nem láttunk semmi mozgást, a harc zaja sem hallatszott. Jó negyedóra múlva elszórt puskalöveg és ágyúzás hangját hozta felénk a szél.

4.36-kor újra jelentkezett az előbbi százados — nevét most sem értettem meg, mert igen furcsán hangzik — és jelentette, hogy tőle északra a rendőrtartalék támad, előtte két német páncélos cirkál és lassan nyomulnak a tető felé. Ellenállást még sehol sem tapasztalt.

Öt óra tájban sűrű ágyúzás hallatszott. Bodrogi azt mondta:

— Ezek a rohamtüzérek.

Ő a tüzer, csak tudja!

A szóban forgó százados jelentette, hogy ellenállás nélkül felértek a hegytetőre és a kiépített állásokat üresen találták. Rengeteg az elszórt fegyver és lőszer, mind vadonatúj. Össze kellene szedni — mondta. Jelen tettem a dolgot Bodroginak, ő tovább jelentette.

A százados tíz percenként jelentkezett és mint egy haditudósító, úgy számolt be a feleki tető eseményeiről. Legutóbb azt jelentette, hogy egy elhagyott csűrben három román katonát talált fegyvertelenül, érdeklődött, mit csináljon velük, kísértesse be őket?

— Ne kísértessen be senkit — förmedt rá Bodrogi —, végezze a dolgát a kapott parancs szerint, minket pedig hagyjon békében.

Igaza van. Éppen elég ideges az ember ahhoz, hogy folyton ezt a lo-csogást hallgassa.

10-kor jelentették, hogy a feleki tetőt teljes szélességében elfoglalták. Parancsot kért egy alezredes, hogy mi történjék az ott talált fegyverzettel és lőszerrel?

— Idejében intézkedés történik — válaszolta Bodrogi...

Eloolvastam a mai lapok hadijelentéseit. Azt írják, hogy a Székelyföld hadászatiilag fontos területe csorbítatlanul és szilárdan a magyar és a német csapatok kezén van. A szovjet—román támadás súlypontja az ojtói és gyimesi szorosok vidéke és a Bisztrica völgye...

Ez legalábbis a két nap előtti helyzet, de arról semmit sem írnak, hogy ma reggel megindult az egész arcvonalon a támadás Románia ellen.

Délben jelentés érkezett: a szovjet—román csapatok betörték az ojtói szoroson és több székely falut elfoglaltak. A román csapatok rabolni és gyilkolni akartak, de a szovjet hadsereg ebben meggátolta őket...

Itt járt látogatóban Almay Béla.²¹ A barátságunk a régi, akárcsak a gimnáziumban volt. Megkértem, tájékoztasson a helyzet jelenlegi állásáról. Pontosan ő sem ismeri a terveket, de amennyire tudja a 2. és a 3. hadsereg ma reggel együtt kezdte meg a támadást, ebben részt vesz a székely hadtest, a rendőrtartalék és a tábori csendőrség is. Német részről szinte jelentéktelen a részvétel. A kolozsvári térségben mindössze egy gyalogszázaljról, két SS századról, egy tábori csendőrszázadról, egy csonka páncélos alkalulatról és a székely hadtestnél egy rohamosztagról tud.

A reggel megindult támadás tervszerűen halad. A jelentések szerint a rohamtűzerek már Torda környékén járnak. A marosvásárhelyi ék is elérte a tervben kitűzött célokat. Ellenállás jóformán sehol sem volt. Szovjet alakulatokkal eddig nem kerültek a csapataink érintkezésbe.

Almay általában pesszimista és gondterhelt. Szerinte minden attól függ, hogy az aradi támadás, hogyan halad előre. Ha ez nem járna sikerrel, úgy a Nagenyed irányában indított kétirányú előnyomulás értelmét veszti, azáltal, hogy könnyen bekeríthetik, mert nincs biztosítva a nyugati oldala. De talán van tartalékban erre az esetre olyan politikai terv, ami alkalmas a helyzet megoldására...

— A fegyverszünetre gondolsz? — kérdeztem.

Nem felelt, de az az érzésem, hogy tudott erről valamit, csak nem akart beszélni...

Délutáni jelentések: a rohamtűzerek — jóformán semmi ellenállásba sem ütközve — Tordát megkerülték, nehogy utcai harcokba bonyolódjanak és már Miriszló környékén járnak.

A szemben álló román katonaság önként megadja magát. Egy részük — fegyverüket, sapkájukat eldobálva — a környező falvakba menekül. A rohamtűzereknek nincs idejük a foglyokkal bajlódni, ezért összeszedésére gyorsan mozgó gyalogos alakulatokat vezényelnek oda. A rohamtűzerek előrehaladása olyan gyorsütemű, hogy a híradók nem tudják követni őket. A jelentéseiket futárok hozzák a hozzájuk legközelebb eső híradókig és azok juttatják el ide.

Veress délelőtt egy páncélauton négy géppisztolyos tábori csendőr kíséretében kiment az arcvonalba és még nem jött vissza. Főnagy sincs itt, tudomásom szerint Bethlenben sem tartózkodik senki sem. Tehát mégsem ott van a főhadiszállás.

Egy elkésztett jelentés szerint: a rohamtűzerek trénje Bányabükknél német légitámadás következtében teljesen megsemmisült. Sürgősen pótlást kérnek. Hát ez, hogyan történhetett? Irtózatos kapkodás, hogy ki mi-ben intézkedjen. Most derült ki, hogy itt bent alig van valaki. Majdnem mindenki kiment a vonalakba.

A fárasztó nap után pár órára lefeküdtem...

Szeptember 6. Öt órakor Wass felébresztett és közölte a parancsot: azonnal induljak egy német tehergépkocsi oszloppal Torda irányába összeszedni az eldobott lőszert és fegyvereket. Legénység a Wesselényi Lövészegylet kétszáz lövésze lesz.

Eppen csak lehörpintettem egy csésze kávé, máris jelentkezett az

²¹ Ekkor már nem tartozott a 2. hadsereg kötelékébe.

oszlop rangidős gépkocsivezetője. Átmentünk G. német főhadnagyhoz, aki úgy beszélt magyarul, akárcsak én. Majd kurta német parancsok hangzottak el:

— Stahlhelm... Handgranaten... Maschienenpistolen! — Az őrmester bokázott és máris indultunk. Én lettem az oszlop parancsnoka. Tizennyolc tehergépkocsi és ugyanennyi német sofőr, semmi több. Acélsisakról, kézigránátokról és géppisztolyokról szó sem volt.

A színház előtt jó másfél órát kellett várunk, amíg megjöttek a lövészek. Csupa 16—17 éves gyerek. Arcuk tüzelt a várható „kaland” izgalmától. Nagy nehezen felpakoltuk őket a kocsikra. Én a legelső kocsiába ültem, amelynek vezetője a szóban forgó őrmester volt, aki Sztálingrád alól „jött” Kolozsvárig.

Az úton Felekig sűrű sorokban jöttek velünk szemben a román foglyok. Elnyűtt, fáradt emberek voltak, arcukon leplezetlen ijedtség.

Feleken megálltunk. Az egész falu kihalt volt, a lakosságot kitelepítették. A házak üresek, ajtajuk tárva-nyitva, némelyik tűzhelyen még ott volt a kihűlt étel: a váratlan és gyors kiürítésnek a nyomai. Éhes kutyák, malacok és kecskék kószáltak a házak között, eleség után kutatva.

Amerre szemünk ellátott, gazdátlan fegyverek és lőszer hevert. Vadonutáj lövegek, géppisztolyok, kézigránátok — valamennyi német gyártmány. A közelben 15—20 román katona üldögélt. A rajtuk levő ruhán kívül nem volt semmijük. Amikor hozzájuk értem, egyszerre felugrottak.

— Hová valók? — kérdeztem.

— Nagyszalontára — felelték.

Itt találkoztam M. zászlóssal, ő volt a foglyokat összeszedő különítmény parancsnoka. Hívtott, hogy nézzem meg a lőállásokat. A hegy peremén méteres földhányás, tele lőréssel. Itt is temérdek fegyver volt. Az ágyúk csöve a város felé meredezett...

Továbbmentünk. Egy kövön, teljesen elhagyottan egy román alezre-des ült. Jöttünkre felállt és tisztelgett, nyilván nem ismerte rangjelzéseinket. Jól beszélt németül. Leültünk mellé a kőre, cigarettával kínáltam. Lassan feloldódva eleredt belőle a szó. Regáti,²² s mint fiatal hadnagy részt vett Erdély megszállásában. Jó román hazafi, akinek Nagyrománia megszületésével megvalósult az álma. Most — mondta elkeseredett hangon — már nincs semmi értelme az életének. Előbb Beszarábia, aztán Erdély, most pedig egész Románia elveszett, mert ami megmarad belőle az is bolsevista lesz. Feleségét és két gyermekét hagyta Cimpolungban, s ha azok nem lennének, főbeloné magát. Ebben a nagy zürzavarban szinte el sem tudja képzelni, hogy valaha is hazakerülhet... Szerettem volna neki valami vigasztalót mondani, de nem mertem, attól féltem, hogy az őszinte emberi részvét hangja hamissá válik az „ellenség” szájából.

A lövészeim szétszéledtek, s mint láttam, válogatás nélkül felszedtek minden fegyvert s lőszert. Ez nem vezet jóra — gondoltam —, mert a tudatlan gyerkőcök kezében még felrobbanhat egy kézigránát. Nagy nehezen összeszedtem őket és megbeszéltem a német őrmesterrel, hogy addig megyünk előre, amíg csak lehet, és majd visszafelé haladva szedjük össze a fegyvereket.

A románok a feleki tetőről lefelé kanyargó aszfaltutat nagy beton, vas és fa útelzáró akadályokkal tűzdelték tele. Ezek már mind le voltak bontva, fűrészelve, illetve robbantva, úgy, hogy akadály nélkül haladhattunk. Bányabükkig egy katonát sem láttunk.

Bányabükknél találkoztunk egy távíróvezetékét szerelő híradó cso-

²² Az 1919. előtti Romániát nevezték regát-nak, királyságnak.

porttal. Szerintük Torda már a mienk, ily módon nyugodtan mehetünk tovább, ők is Tordáig szerelik a vonalat.

Nem messze innen, a nyílt mezőn furcsa romhalmazra lettem figyelmes. Odamentünk. Kifordult belül marhák, szétroncsolt szekerek, szétzóródott konzervek, kenyer és más élelmiszerek maradványai. A rohamtüzérek trénje. Egy vonatosztályos őrmester őrizte, aki elmondta, hogy nem tudtak hajnalban lépést tartani a lövegekkel, lemaradtak és akkor egy 10—12 gépből álló német kötelék támadta meg őket és tíz perc alatt riptyára lőtte az egész trént. Szerencsére emberéletben nem esett kár. Ot itt hagyták és nem tudja, hogy mitévő legyen. Parancsra vár.

Ronda, elgondolkoztató látvány volt. Hogyan történhetett meg ilyesmi?

Leérve az Aranyos völgyébe, a túri hasadék irányából aknatüzet kaptunk. A becsapódások még elég messze estek tőlünk. A német őrmester mégis azt tanácsolta, forduljunk vissza, mert az út még nincs biztosítva:

— Ő csak tudja, ő járt Sztálingrádnál — gondoltam és parancsot adtam a visszafordulásra.

Hazafelé tartva, egész estig gyűjtöttük a fegyvereket. Lőszerhez nem engedtem nyúlni — a gyerekek miatt. Mind a tizennyolc gépkocsi tele lett fegyverekkel és még rengeteget ott is hagytunk férőhely híján.

Késő este lett, mire visszatérhettem a parancsnokságra. Ott tudtam meg, hogy a bányabükki légitámadás a rohamtüzérek túl gyors előnyomulása miatt történt. A Debrecenből felszálló vadászoknak azt mondták, hogy a Bányabükktől délre fekvő rész még a románok kezén van. A sajnálatos eset tehát tévedésből történt.

Hír szerint a parancsnokló román tábornok is fogságba esett. Szegény Wass a fejbübjáig tele volt jelentéssel, távirattal, azt sem tudta, hogy mihez kapjon. Segíteni akartam neki, de Bodrogi hazaküldött aludni.

Elmenőben Wass odasúgta nekem, hogy az aradi támadás még nem indult meg. — Mintha fejbeverték volna...

Szeptember 7. Korán jöttem be, hogy leváltsam Wasst, aki immár 36 órája virrasztott. Az éjszaka olyan mozgalmas volt, hogy le sem hunyták a szemüket. A gyalogság éjjel megszállta Tordát, a rohamtüzérek pedig Miriszlónál elérték a Maros vonalat. Ott parancsot kaptak, hogy álljanak meg és várják be a marosvásárhelyi éket.

A Székelyföldről csupa riasztó jelentést kaptunk. Egyre erősödő szovjet nyomás, súlyos elhárító harcok vannak szinte az egész vonalon. Veress és Fónagy odarepültek. A Fónagy szobájába beköltözött a német vezérkari ezredes. Csendes embernek látszik, a térképet nézi szüntelen a közben folyton rátenyerel a csengőre, mire én bemegyek s ő értetlenül néz rám, hogy mit akarok.

Bekötött fejű tüzérszázados kopogtatott be. Miriszlónál sebesült meg. Elmondta, hogy semmi német segítséget nem kaptak. Azt a kevés németet is, ami az arcvonalban volt, folyton ide-oda mozgatták, de úgy, hogy egyszer sem kerültek harcba. Rettenetesen szidta a németeket. Miriszló előtt súlyos harcba keveredtek, ott találkoztak az első komoly román ellenállással. Jelentékeny veszteséget szenvedtek. A tiszt vissza akar menni alakulatához, Bodrogi próbálta erről lebeszélni, de láthatóan nem sok sikerrel.

10-kor parancsot kaptam, hogy a tegnapi oszloppal újra mennem kell, ezúttal Tordáig. Ugyanaz az őrmester, ugyanaz a legénység.

Ma zavartalanabban haladtunk, 11 óra után néhány perccel be is futottunk Torda főterére, ami tele volt emberekkel. Jóformán egész Kolozsvár itt nyüzsgött, jöttek megölelni a rég látott rokonokat, ismerősöket. A

katonaságnak nagyobb gondja volt, semhogy megakadályozza ezt a civil özönt.

Visszaindulás előtt rövid pihenőt tartottunk. Én bementem egy főtéri vendéglőbe ebédelni. A tulajdonos regáti volt, egy szót sem tudott magyarul, de nagyon előzékeny és igen jó ebédet adott, hozzá pompás enyedi bort is. Fizetéskor jó borsos árat számított, amire megkérdeztem:

— Mennyi ez leiben?

— Leit nem fogadok el, csak „pengo”-t — mondta, elhárítva minden további kísérletet...

Késő délután lett, mire visszaértünk.

Jelentések: a marosvásárhelyi ék találkozott a tordaival. Az aradi támadás még mindig nem indult meg, viszont a szovjet hadsereg nagy erővel átlépte a Marost Déva térségében.

Budapesten ma koronatanács volt. Estére futárt várunk repülővel. Küldőnk ment Atzél Edéért. Wass holtfáradtan hazament, Bodrogi is...

20 óra tájban megeérkezett a futár — kis alacsony termetű vezérkari százados. Csak úgy sugárzott róla küldetésének a tudata. Hóna alatt nagy karton henger, a kezében pedig egy degeszre tömött aktatáska volt. Veress azonnal fogadta és az összes vezérkari tiszteket behívatta. Nem sokára megjött Atzél is — turista öltözékben. Jelentettem Veressnek, aki rögtön kérte. A tiszteket viszont kiküldte. Ezek az előszobában maradtak és suttogva beszélgettek. Bármennyire is figyeltem, egy szót sem sikerült elcsípnem. Keresés ürügyével a fogashoz mentem és ekkor megütötte egy szó a fületem: *fegyverszűnet!* Nem volt időm tovább hallgatózni, mert a vezérkari százados kiszólt:

— Telefonáljon Szamosfalvára, hogy a gép álljon készen, mert azonnal indulok vissza.

Jó félóra telt még el ezután, míg végre a százados elment. Atzél még bent maradt Veressnél, csak jóval a százados után távozott.

Rossz érzésem volt. Amiben ugyanis Atzél benne van, az csak kalandos dolog lehet, a fegyverszűneti ajánlatot azonban mégsem tudom elképzelni. Ilyet csak a kormányzó tehet, mint az összes fegyveres erők főparancsnoka.

Tíz óra tájban Demeter Béla kopogtatott be. Teleki Géza megbízásából akart Veressel beszélni. Bejelentettem, de várnia kellett. Bizalmasan megkérdezte, hogy mit tudok Atzél küldetéséről?

— Semmi pozitívát — feleltem. Erre elmondta saját értesüléseit: Veress fegyverszűneti kérdéssel küldte Atzélt a szovjet hadsereghez, aminek az volt az alap gondolata, hogy a jelenlegi kedvezőbb földrajzi pozícióban esetleg olyan feltételekkel lehet megkötni a fegyvernyugvást, ami a jelenlegi határt épségben hagyja. Úgy tudja, hogy ez a kormányzó tudtával történt, aki a mai koronatanács után határozott így. Szerinte — folytatta — reménytelen kísérlet, mert a szovjet túleréjével szemben nem állhat meg a mi hadseregünk, különösen azután, hogy az aradi támadás elmaradt és el is fog maradni...

Bámultam a jólétesültségét!...

Amikor Demeter Béla kijött Veressről és elbúcsúzott, a kérdő tekintetemre csak legyintett. Ebből aztán megértettem, hogy az ő értesülései jók, következtetései pedig helyesek.

Igen vegyes érzésekkel kezdtem az éjszakát. Egyedül voltam és záporoztak a jelentések. Szovjet támadás itt is, ott is, jóformán mindenütt. A Déva térségében átkelt szovjet erők észak felé nyomulnak. Ez már a nagyváradi összeköttetésünket fenyegeti. Ezen a szakaszon semmi erőnk nincsen, majdnem teljesen nyitott a határ.

Éjfél után jelentette Miriszló, hogy Nagyenyed térségében nagy szovjet páncélos erők gyülekeznek. Mielőtt bevitettem Veressnek a jelentést, egy pillantást vettem a térképre:

— Ezek egycsapásra levághatják a Székelyföldet — állapítottam meg magamban...

— Tehát a Dévánál áttört sereg kettévált — mondta halkan Veress a jelentésbe pillantva, s ami eddig még nem történt meg soha, a térképre mutatva folytatta —, az egyik szárny Arad, a másik pedig Enyed felé fordult. Így legalább csökken az enyedi nyomás — majd váratlanul elhallgatott s én szótlánul távoztam.

Hajnalban újra jelentkezett Miriszló és jelentette, hogy az ott gyülekező szovjet erők zöme északnyugatnak fordult, Enyed térségében csak kis erő maradt és teljes a csend. Kezdeményezés nincs egyik fél részéről sem...

Szeptember 8. Most már az éjszakák egybefolynak a nappalokkal. Csupán rövid órákra lehet hazaszaladni fehérneműt váltani és fürödni.

A ma reggeli lapok közölték a vezérkari főnök jelentését az 5-i támadásról, mint a sorozatos román provokációk reakcióját. „A Kolozsvár ellen felvonult erőcsoportot részben megsemmisítettük, részben Tordán túlrá vetettük vissza.”

Nem értem, hogy miért kell ezt így beállítani? Kolozsvár ellen ugyanis jelentős román erőcsoport nem vonult fel — Olberg német hírmagyarázó szerint a magyar csapatok német rohamosztagok támogatásával stb., stb. —, hát ebből egy szó sem igaz. A Torda elleni hadműveletekben német erők nem vettek részt, leszámítva azt a két páncélost, amely 5-én hajnalban a feleki hegyoldalon keringett. Ez a magyarázat is csak abban a gondolatban erősített meg, hogy a támadás politikai elgondolás alapján indult meg, s talán már kezdetben is kísértett az a lehetőség, amit tegnap Demeter mondott az Atzél küldetéséről.

Ma egy vezérkari ezredes érkezett a parancsnokságra. Az egyik Szovjetunióból visszairányított hadosztály vezérkari főnöke. Marosvásárhelyről jött át, a hadosztályát levitték a Székelyföldre, ott várják a feltöltést, mert nagyon megfogyatkoztak. A kiegészítést Muraközéből, Tolnából és Zalából kapják. Panaszkodott, hogy olyan fegyvereket kaptak, amelyeknek a kezelésére a legénység nincs kiképezve, ebből zavar lesz. Mindezt az előszobában és jó hangosan mondta el Kemeceinek...

Parancs ment a csapatokhoz, hogy nem szabad harcselekményeket kezdeményezni, csupán védekezni és azt is a legnagyobb löszertakarekossággal. Állítólag a gyalogságnál napi húsz töltény a megengedett fejadag...

Az állomásfőnök kopogtatott be, Veressel akart beszélni. Persze hiába. Az előszobában panaszkolta el, hogy olyan nagy mértékű a menekülés és a poggyászfeladás, hogy a napi egy vonattal azt nem győzik lebonyolítani. Szucság állomáson kb. 500 német páncélos rakodott ki és ez órákra megbénította az egész forgalmat. Intézkedést kér arra is, hogy az állomáson felhalmozott löszert szállítsák végre el, mert nem lehet tőle mozogni, de a folytonos légiveszély miatt sem tanácsos tovább ott tárolni. Bevitettem az 1. C. osztály főnökéhez, nem tudom mit végzett.

A Székelyföld keleti részétől eltekintve, mindenütt csend van. A Déva térségében átkelt szovjet erők Enyedtől északnyugatra való húzó-dása tovább tart. Legsúlyosabb a helyzet a háromszéki medencében. Szovjet erők kisebb egységei beszaladtak a határmenti székely falvakba...

Népes civil társaság gyűlt össze Veressnél. Főispánok, képviselők, írók stb. — csupa tollforgató ember. Veress kiáltványt akar intézni Erdély népéhez és ezt tárgyalták meg. A megbeszélés majdnem négy óra

hosszat tartott. Időnként igen szenvedélyes vitává vált, ami még az előszobába is kihallatszott.

Amikor kijöttek, megkérdeztem Botárt, hogy min volt a vita. Ideadott egy gépelt papírt, hogy olvassam el, de ne itt, mert egyelőre titok. Estére találgat beszéltünk meg a Belvárosi Kávéházban, akkor kell, hogy visszaadjam az átadott kiáltványtervezetet. Rögtön elolvastam. Meghűlt bennem a vér, ez képtelenség! Megmutattam Bodroginak is. Ő már tudott róla. Készen kapták Budapestről. Gyorsan lemásoltam, hogy megmaradjon arra az esetre is, ha nem adnák ki, amire Bodrog szerint — erős remény van, mert egyhangú tiltakozás fogadta a tervezetet. Veress Pestről kért utasítást, hogy mitévő legyen.

FELHÍVÁS ERDÉLY NÉPÉHEZ!

Az ország biztonsága, az ezeréves föld védelme parancsolólag megkövetelte a magyar haderő védelmi harcát. A honvédség csapatai a Legfelsőbb Hadúr parancsára harcban állnak az ország elpusztítására felvonult szovjet és az áruló román haderővel. Hogy a kapott feladatok megoldására készen vagyunk, máris megmutattuk: azóta is hatalmas német és magyar erősítések érkeztek. Minden erő és reménység megvan a honvédségben, hogy akarátát az ellenségre kényszerítse.

Az arcvonal esetleges hullámválása, egyes területek átmeneti kiürítése senkit sem téveszsen meg. Erre főképpen egyes harcok eredményes vezetése érdekében van szükség. Erdélyt megtartjuk és meg is fogjuk tartani. Kötelez erre az ezeréves múlt, támogat ebben a harcban a történelmi jog és diadalra vezet a magyar katonai ősi erény. Nem állunk ebben a harcban egyedül, mellettünk van a német birodalom harcban edzett hatalmas ereje.

E harcot azonban csak akkor tudjuk eredményesen végigharcolni, ha Erdély lakossága nemre, korra és egyéb körülményre való tekintet nélkül támogatja a harcoló honvédeket és hős szövetségesünket. Csak így győzhetünk!

Félelemre, aggodalomra nincsen ok; csak azt a népet lehet megtörni, amely elvakult, siránkozó, anyagi és önvédelmi harcra képtelen. Erdély lakossága a történelem során számtalanszor tanújelét adta harcos szellemű, vitéz magatartásának. Mint a keleti bástya hős katonái nemegyszer történelmi mértékkel mérve is csodálatosan cselekedtek.

Sajnos ez a szellem — főképpen a megszállás alatt folytatott magyar-talánítás eredményeképpen — megkopott.

Az ellenség ezt a magyartalánítást tudatosan, minden eszközt felhasználva és bármennyire is sajnálatos bár, de eredményesen végezte. Ma, amikor a Dunántúl, a Duna—Tisza—közének fiai vérüket ontják a szent erdélyi föld védelmében, addig itt Erdélyben valami, az összmagyarságtól különálló különleges szellemiség szemlélete alakult ki, ami idegen a magyarság öntudatától.

A magyaros gondolkozáson kívül az önbizalom szenvedett erős csontkítást; ha élni akarunk, akkor ezt a lelkiállapotot azonnal le kell vetnünk. Minden erdélyi magyar férfi, nő a szennyes kötelék alól felszabadulva, új lélekkel, minden erejével, minden eszközzel, fizetséget nem kérve álljon a harcoló hadsereg sorába. Kapott feladatát vonakodás nélkül, azonnal hajtsa végre, ha nem kapott, akkor keressen magának, mert van elég.

Ne engedje senki az árulók szájából harsogó hamis híreket a lelkéhez! A rémhírterjesztőket a törvényes módon juttassa a megérdemelt sor-

sukra. A vakrémület az ellenség szövetségese s a legnagyobb veszedelem. Tekintsen Budavára felé, kövesse az emberfeletti munkát végző parancsnokokat, akiknek egy feladata van: Erdélyt, ős örökségünket minden erővel, minden eszközzel megtartani. Így éljetez, így gondolkozzatok és így cselekedjetez!

Dálnoki Veress Lajos vezérzeredes,
a 2. hadsereg parancsnoka.

Elszomorító írásműve ez a butaságnak és a gőgnek. Így megsérteni az erdélyi magyarságot, méghozzá egy kiáltványban — megbocsáthatatlan...

Az állomáson két szekely szekeres szállítja csigalassúsággal a lőszert, mert a honvédségi teherautók a tiszték bútorait menekítik, s ezért a honvédeknek csak napi 20 töltenyt szabad ellődözniük. „... Erdély lakossága nemre, korra és egyéb körülményekre való tekintet nélkül...” álljon helyt és ugyanakkor vérig sértik...

A KSZV jelentette, hogy a Szucságon kirakott német páncélosok ismét bevagoniroztak és Várad irányában távozni akarnak.

— Na tessék, itt a német segítség!

Estefelé megjött Atzél is. Holtfáradt, piszkos és sáros volt. Veress azonnal fogadta, de tíz perc sem telt el, már jött is ki. A tábornok ezután Kemecseit hívatta be, a nyitvafelejtett ajtón keresztül hallottam, hogy reggelre szovjet támadás várható. Nagy sürgés-forgás támadt...

Egy altábornagy jött. Ha jól értettem a nevét, Kovács hadosztályparancsnok. Bodrogival tárgyalt arról, hogy szeretné az öreg szüleit elhozatni Miriszlőről, ehhez kér segítséget. Bodrogi nem tudott mit csinálni, mert nem volt embere. Végül Wass vállalkozott, hogy elmegy az öregekért, ha kap gépkocsit. Bodrogi szerzett egy Polszki Fiátot a vonatosoktól. Wass nemsokára el is indult két tábori csendőrrrel. En bent maradtam.

Jelentés: Gyalu és Körösfő között kisebb támadás volt, amit egy német gyalogszázad segítségével visszavertek. Ezek szerint az Enyed felől kanyarodó erők már elérték ide...

Wass elindulása előtt még felszaladtam a kávéházba és visszaadtam Botárnak a kiáltványtervezetet. Megkérdezte, mi a véleményem róla? Kertelés nélkül megmondom neki.

— A tanácskozáson is ez volt az egyhangú vélemény, amit Veress továbbított Pestre, és megígérte, hogy a válasz megérkezéséig a felhívást nem publikálja — mondta.²³

Találkoztam a kávéházban Demeterrel is. Bámulatos az értesültsége. Már tudta, hogy az Atcél útja eredménytelen volt, csupán a hajnali támadás hírért hozta...

Amint visszamentem, a sötétben több katonai teherautót láttam: bútorokat és ládákat rakodtak. A báméskodók közül valaki megjegyezte:

— Menekülnek a patkányok a süllyedő hajóról.

Egy másik:

— Édes Erdély itt vagyunk, hogyha baj van itthagyjunk...

Ha jó katona volnék, közbe kellene lépnem, de hát igazuk van — gondoltam és továbbmentem.

Zimmermann ma felkeresett és bizalmasan közölte, hogy a németek lassanként minden erejüket Debrecen térségébe vonják vissza. Ők is megkapták a készülődésre a parancsot. Az egészségügyi alakulataik már hol-

²³ Később a kiáltvány, ha javított és enyhített formájában is, de megjelent és nagy felháborodást keltett.

nap indulnak is. A sétatéren levő alakulatok még az éjjel elhagyják a várost. Elbűcsűzött, mert — mint megjegyezte — lehet, hogy erre már nem lesz alkalmam...

Távozása után elővettem az újságokat. Románia hadiállapotban levőnek nyilvánította magát velünk szemben.

Eddig mi volt, ha nem hadiállapot?

Éjfélkor Veress kiment az arcvonalba, Kemecei kísérte el. De vajon hol van Fónagy? Már napok óta nem láttam. Talán Bethlenben? Tudtommal ott már semmi sincs. A szobájában most már állandóan a német tanyázik, de nincs sok dolog vele.

Szeptember 9. Az éjszaka elég nyugodt volt. Reggel felé jelentés érkezett: a Székelyföld peremén túlerejű szovjet és román seregek támadásba indultak, csapataink elkeseredett harcban állnak velük.

Hét óra tájban megjött Wass. Elhozta a két öreget, nem akartak jönni, csak hosszas rábeszélésnek engedtek. Amikor elindultak, nem is nagyon távoli tüzérségi harc zaját hallották, az ágyúk torkolattüze is jól látszott nyugat felől. Torda előtt meg kellett állniuk, mert lőtték az országotat.

Nyolc óra után jelentések özönével árasztottak el bennünket: Az egész Maros vonalán megindult a szovjet támadás, a Székelyföld déli csücskében visszavonulóban vagyunk. Úgy látszik, A. információja jó volt.

Délben felhívott Kemény és megkérdezte, hogy megnyissák-e 11-én a színházat?

— Veress még nincs bent — mondtam —, ha megjön, jelentem és a választ közlöm.

Irtózatos fáradság fogott el, majd elaludtam az íróasztal mellett. Bodrogi elküldött lefeküdni. Közben telefonált a bátyám, hogy ki kellene menni Tordára megnézni, mi van a rokonsággal. A gázgyár kocsi-jával indultunk el. Közben légitámadást kaptunk, egy kukoricásban rejtőztünk el.

Tordán minden csendes, csak a magyar csapatok vonulnak dél felé végeláthatatlan sorokban és a németek — visszafelé. Itt is pakolnak az „ejtőernyősök”.²⁴

Este jelentettem Veressnek a Kemény kérdését.

— Feltétlenül meg kell nyitni a színházat. Mond meg neki, olyan erők állanak a rendelkezésemre, hogy egész Erdélyből kiverem az ellenséget. Semmi ok sincs arra, hogy a polgári életben valami zökkenő álljon be.

Alig léptem ki, jelentést kaptam: a két Küküllő völgyében egyre súlyosodnak a harcok és Nagyszebenből északra irtó erővel támadnak a szovjet csapatok. A Székelyföldön a németek megkezdték a rugalmas elszakadó hadmozdulataikat.

— Tehát ezek azok az erők?

A katonai helyzet a Székelyföld szempontjából kritikus, tájékoztatott M. ezredes.

— Én inkább úgy látom, hogy tragikus — jegyeztem meg ironikusan.

Ma itt járt Teleki Béla is. Úgy hírlík, hogy bejelentette azt a szándékát, hogy a fejlemények hatására felveszi a kapcsolatot a munkásság vezetőivel.

Szeptember 10. Ma sokat kellett szaladgálnom a városban — hiábavaló ügyekben. Ily módon keveset voltam bent, de ahhoz eleget, hogy megtudjam a jelentésekből: a Székelyföld déli része teljes egészében a

²⁴ A néphumor ejtőernyősöknek nevezte a Magyarországról jött tisztviselőket.

szovjet hadsereg kezén van és a Brassó térségében levő erőikkel egyesülve támadnak északi irányban.

A jelentések Tordától délre is súlyos elhárító harcokról számolnak be. A repülőtevékenység is megélénkült. Jóformán minden este vannak berepülések — elhárítás meg sehol. Emiatt itt mindenki aggódik, mert a parancsnokság óvóhelye kicsi, szűk és nem is valami bizalomgerjesztő.

Tanácskozás folyik arról, hogy a parancsnokság átköltözik a MÁV Üzletvezetőség óvóhelyére és arról is, hogy bizonyos katonai szerveket, amelyek nem okvetlenül függenek össze a harcokkal, hátra telepítenek.

A sok székely álmütyür helyett inkább építettek volna egy bombabiztos óvóhelyet.

Az egész Maros vonalán áll a harc, csupán Marosvásárhelytől délre és a tordai részeken csendesebbek, de azért súlyosak. Miriszló még a mi kezünkben van, de már azt is támadják.

Újabb jelentés szerint Gyalutól nyugatra erős román kötelékek törtek be és elvágták a Nagyváraddal való országúti és vasúti összeköttetést.

Az egész parancsnokság megbolygatott méhkas lett. Minden erővel helyre akarják állítani ezt az összeköttetést. Ezért egyre-másra mennek a parancsok. A tordai térségből vezényelnek át csapatokat. Kolozsvárról minden épkézláb katonát odairányítanak. Egy német tábori csendőrszázad is odament már.

A hivatalos hadijelentés csak ma közölte a szeptember 5-i eseményeket — ma, amikor már mindenki tud arról.

A 6. Szovjet Harckocsihadsereg Világostól Gyulafahérvárig mindenütt elérte a Maros vonalát.

Szeptember 11. Ma volt a színházi évad megnyitása, és tekintettel arra, hogy tegnap megérkezett a kultuszminiszter rendelete, mely szerint a színházat azonnal át kell telepíteni Budapestre, ma egész napra szabadságot kaptam, hogy elrendezhessem ottani dolgaimat.

A színházban nagy volt a fejtelenség. Aki maradni akar, kapott három havi fizetést, aki nem, azt a színház különvonaton viszi, nyilván csak Zilahon át, mert a váradi vonal el van vágva.

Este megvolt a megnyitó előadás. „Az első” című darabot adták, Págerrel, igen gyér közönség előtt. A katonák költözése, a színház áttelepítésének a híre pánikot idézett elő.

Szeptember 12. Az újságok ma közölték Veress Lajos közleményét, amelyben tudtul adta, hogy egyes „nem hadifontosságú katonai intézményeket” az ország belsejébe telepítettek át, nehogy útjában legyenek a harci eseményeknek. Ez azonban senkit se ejtzen tévedésbe, ez csak szükségszerű és szokásos intézkedés. „Erdélyt megvédjük és megtartjuk” — a szokásos szósz. Az emberek erre már csak legyintenek.

A Gyalutól nyugatra áttört román erőket súlyos harcok árán sikerült a határon túlra visszavetni. A nagyváradi út bizonyos elővigyázatossági intézkedések betartása mellett ismét járható — de csak katonai járművek részére.

A németek is elhagyták a várost. Zimmermann be sem tudott jönni elbúcsúzni, csak telefonált.

Délben egy órnagy érkezett Gyaluból. Részt vett a harcokban. Mint mesélte, ádáz csata volt. Háromszor cserélt gazdát az országút, mert a románok mindig újabb erősítéseket kaptak. Most már a Meleg-Szamos völgyében vonulnak vissza és így az út biztosítottnak látszik. Sok vérbe került ez a támadás mindkét részről.

Az aradi támadás pedig még mindig nem hallat magáról. Sehogy-

sem megy a tartalékos fejembe, hogy miként lehet egy egységes hádi-tervet végrehajtani, amelyeknek az egyharmada már a startnál nem létezik.

A parancsnokságon serényen folyik a csomagolás. A főnök szobája már üres, ott pakolnak, de nem tudom, hogy mit.

Hamarosan megtudtam a nagy csomagolásnak, ha nem is tartalmát, de a célját, ugyanis parancsot kaptam, hogy másnap induljak a ládákkal Budapestre és azokat a Lánchíd u. 8. szám alatt adjam át M. ezredesnek. Útirány Nagyváradon át. Amennyiben a váradi út mégsem volna járható, úgy Nagyesküllő—Debrecen. Ha nem tudnék Budapestre eljutni, úgy a debreceni hadtestparancsnokságon kell a szállítmányt leadnom. Indulás holnap reggel hétkor gépkocsival.

Este elbúcsúztam Bodrogitól. Búcsúzóul átadott egy dátum nélküli leszerelési jegyet, arra az esetre, ha esetleg nem tudnék visszajönni. Töltsem ki a dátumot és tekintsem magamat leszereltnek. Meghatott a figyelmessége, amiben némán az volt, hogy ne jöjjek vissza, szereljek le. Még megkérdeztem, hogy polgári személyt vihetek-e magammal?

— Kire gondolsz? — kérdezte.

— A feleségemre — válaszoltam. Megengedte és azt mondta, be fogja írni a menetlevélbe.

Rohantam haza csomagolni...

Szeptember 13. Egész éjjel csomagoltunk, illetve latolgattuk, mi is legyen az, amit két bőröndben elvihetünk. Nagy gondban voltunk, nem tudtuk elhatározni, mit mentsünk meg, miután mindenünk ittmarad és aligha lesz mód arra, hogy valaha is visszakapjuk.

Már fél hétre bementem. Ott várt az autó, egy 1500-as fekete Fiat, vezetője egy Takács nevű gépkocsizó honvéd.

Gyors búcsúzás — akitől lehet. Wasstól nem tudtam elköszönni, mert még nem volt bent. Ezt nagyon sajnáltam, mert az elmúlt pár hét alatt igen megkedveltem ezt a komoly, egyszerű és igen mélyérzésű talpig férfit.

Mire otthon is felpakoltunk és lakáskulcsainkat is leadtuk a bátyámnak, elég sok idő telt el. Féltíz lehetett, amikor elhagytuk a várost.

Gyaluban csendőröszemek állítottak meg, kérték a papírokat. Rendben voltak, mehettünk tovább. Érdeklődésemre azt felelték, hogy az út Nagyváradig biztosítva van. Ott újra érdeklődjem, mert úgy hallották, hogy a püspökladányi út járhatatlan.

Szóltanul és gondterhelt szívvel mentünk tovább.

Gyalu után már látszottak a harcok nyomai. Árokba fordult különféle járművek, eldobott fegyverek és a mezőkön temetetlen hullák. Egy kisebb csoport paraszt egy csendőr felügyeletével szedte őket össze, egy másik csoport pedig tömegsírt ásott. Csúnya látvány volt.

Takács közben elmesélte, hogy Pápáról került Szászfenesre a gépkocsizókhöz. Pápan a repülőknél szolgált. A történeteiből azt vettem ki, hogy minden hájjal megkent fickó. Az autóhoz egyébként nem sokat értett, mert Körösfő után defektet kaptunk, és ha nem jön szembe egy teherautó és nem segít rajtunk, talán még most is ott állanánk. Így is vesztettünk legalább egy órát.

Dél lett, mire elértük Nagyvárad első házait. Szörnyű rombolást vittek végbe itt is a június 2-i bombázók. Amíg mentünk a város központja felé, a Körös-part hosszában alig láttunk épen maradt házat.

Itt is igazoltattak. Miután túl voltunk rajta, elmentünk ebédelni Balaskó bácsihoz. Utána elszaladtam a parancsnokságra. A Berettyó-

újfalu—Debrecen—Füzesgyarmat utat ajánlották, mert a karcagi út zsúfolva volt visszavonulókkal és menekültekkel.

Alig hagytuk el Váradot, egész Borsig az árokba fordult és kiegészített német páncélosok sorfala között mentünk. Egy pillanatra megálltunk, hogy megtudakoljuk, mi történt? Három német katona ült az árok szélén. Ők mesélték el, hogy tegnap délután három angol repülőgép mélyrepülésben megtámadta és addig lőtte az oszlopot, amíg az egészet fel nem gyújtotta. Hárman maradtak meg a legénységből és most parancsra várnak.

Orrfacsaró volt a hullabűz.

Berettyóújfaluig elég mozgalmas volt az út, de innen Debrecenig jóformán alig találkoztunk járművel.

Késő délután értünk be Debrecenbe és úgy döntöttünk, hogy ott éjszakázunk a rokonságnál. Még ha akartunk volna, akkor sem mehettünk volna tovább, mert a Péterfia utca kellős közepén a kezemben maradt a sebességváltó karja. A törött darabon jól látszott a régi törés és a friss hegesztés nyoma. Nem messze találtunk egy javítóműhelyt. Azt ígérték, holnapra megcsinálják. A ládákat és a bőröndöket egy kézikocsival szállítottuk el.

A jelekből ítélve, itt még senki sem gondolt a menekülésre. Vacsora után légiriadó volt. Alig értünk le a pincébe, máris zuhogtak a bombák. A pincének csak egy kis fa ajtaja volt, ami minden légnyomásra kinyílt. Pokolian bombáztak, de még kínosabb volt hallgatni az odaszorult aszszonyok és gyerekek sírását-ajgatását.

Tíz óra felé kis siránék következett, de a riadót még nem fújták le. Kimentem a ház elé. Olyan volt az éjszaka, mint holdtöltekor lenni szokott. Köröskörül a „sztalinyertyák” szárai világítottak. Nemsokára újból hallani lehetett a visszatérő gépek zúgását. Ismét megkezdődött a bombázás.

Ejféli lett, mire lefújták a riadót és feljöhettünk a pincéből. Minden háznak, így a miénknek is betörték az ablakai — de egyéb kárt nem tapasztaltam...

Szeptember 14. Reggel elindultam a hadtestparancsnokságra jelenteni, hogy ittrekedtem. Szörnyű látvány tárult a szemem elé. A Nagyerdő fái között szétlőtt, szétbombázott katonai és polgári teherautók tömege. A Péterfián igen sok házat ért találat. A városháza tüzét már eloltották, de a szemben levő épület még égett.

A szovjet légierő két hullámban támadta a várost. A németek — és menekültek is — Nagyerdőben rejtőztek el, ezért dobtak oda is bombákat.

Sajnos az autójavítót is találat érte, most takarítják a romokat és kisebb gondjuk is nagyobb volt az én törött sebességváltómnál.

— Talán holnapra — biztattak.

A parancsnokságon igen barátságatlanul fogadtak. Hallani sem akartak a ládák átvételéről, de még az ideiglenes megőrzéséről sem...

A rokonok kiköltöztek a halápi szőlőjünkbe. Így hát mi is odamentünk. Egy ismerős vitt ki bennünket autóval, magunkkal cipelve a ládákat is.

A sofőr bevonult a vonatos laktanyába. Előtte megbeszéltük, hogy másnap délben találkozunk az autójavító műhelyben — ha nem lesz riadó.

Halápon jóleső csend és nyugalom fogadott bennünket. Felüdülés volt számunkra a debreceni zűrzavar után. De ez csak estig tartott. Nyolc óra után körös-körül kigyulladtak ismét a „sztalinyertyák”. Nagyvárad—

Nyíregyháza—Szatmár—Karcag felől világítottak. Messziről úgy látszott, mintha mindmegannyi kis karácsonyfa volna. Lenyűgözően szép és egyben borzalmas látvány volt, mert az ember nem akarva is tudta, hogy mit jelentenek.

Hamarosan itt is elszabadult a pokol. Borzalmas erejű légitámadás kezdődött Debrecen ellen. Mi mégis úgy éreztük, mintha minden a mi fejünk felett történt volna. A gépekből nem láttunk egyet sem, csak az irtózatos dübörgésüket, fegyverük kattogását hallgattuk. Hirtelen kigyulladt egy gép, először azt hittük, hogy ez is egy újabb „sztalingyertyya”. De hamarosan dugóhúzó módra kezdett egyre gyorsulva zuhanni, s úgy tűnt, hogy éppen a fejünkre. Kis idő múltán egy hatalmas robbanást hallottunk, de elég messziről. Ebből tudtuk meg, hogy az égő gép tőlünk távolabb zuhant le. Eddig azt hittem, hogy a kis debreceni pincében végigélt bombatámadásnál nincs borzasztóbb. De azt hasonlítani sem tudom a szabadban töltött néhány órához. Sokszoros volt a dübörgés, a láрма, és az ember szinte minden idegszálában érezte a védtelenségét. Halápon ugyanis nem volt pince, ahova menekülni lehetett volna, legálább a hang elől.

Szeptember 15. A kisvonattal bementem a városba. Ijesztő kép fogadott. Rombolás mindenfelé. Az emberek viszont már a romokat takarították. Elmentem az autóért. Már készen volt, de nem nagyon ajánlták, hogy útnak induljak vele, mert mindene rossz. Csodálkoztak azon, hogy miként tudtam ezzel a rozoga csézával Kolozsvártól idáig baj nélkül eljutni.

— Valahogy lesz — mondtam és vártam a gépkocsivezetőt, aki csak nem jött. Végül üzenetet hagytam neki — ha jelentkezik —, jöjjön ki Halápra, hogy indulhassunk tovább.

A visszafelé vezető úton három gumidefektet kaptam. Kettőt megcsináltam, s miután a harmadik majdnem a célnál ért, lyukas gumival zötyögtettem be az udvarba a kocsit.

Szeptember 18. Három napig semmi feljegyzésre érdemes dolog nem történt. Esténként megismétlődött a szokásos „sztalingyertyás” támadás, de már nem voltak olyan erősek, mint a korábbiak. Naponként bementem a városba. A gépkocsivezetőmnek egyébként nyoma veszett. Keresem a vonatosoknál, ott nem tudtak róla. Az volt az érzésem, hogy magánszorgalomból leszerelt. Nem jelentettem eltűnését, mert ha elkapják, még baja lehet — és most már olyan mindegy, hogy egy honvéddel több vagy kevesebb...

Az egész város tele van menekültekkel. Rengeteg a kolozsvári ismerős. Szobát még arányt sem lehet kapni. A Bika Szálloda előcsarnoka, étterme tele van menekültekkel, akik széken, asztalon vagy a földön fekvébe töltik az éjszakát. Várják, hogy vonattal mehessenek tovább, de ez egyelőre reménytelen...

Halápon, úgyahogy rendbehoztam a kocsit és kimentem az országútra kipróbálni. Még egy kilométert sem haladtam, máris két gumidefektet kaptam. Egyet megcsináltam nagy kinnal, a másikat nem tudtam. A köpenyt kitörttem szalmával és úgy mentem vissza.

Ez az autó egyre reménytelenebb. Más megoldást kell találni — vontam le a végkövetkeztetést és bementem ismét a városba. Most tudtam meg, hogy a szeptember 13-i légitámadásnak igen sokan estek áldozataul...

A hadtest nem tudott gépkocsit adni. A véletlen segített. Egy régi ismerősöm ugyanis hajlandó volt kölcsönadni az öreg Fordját — be-

csületszóra és egy hétre —, ha az ő holmiját is elviszem. Vállaltam, csakogy innen elkerüljünk. Másnapra beszéltük meg az indulást.

Szeptember 19. Korán reggel bementünk a városba kisvasúttal és felpakoltunk mindent az öreg Fordra. Elég ütött-kopott jóság volt, nem csodáltam, hogy a katonaságnak nem kellett...

Indulás előtt még jelentkeztem a hadtestnél. Ott találkoztam egy főhadnaggal, ő szólított meg, mondván, hogy ismer, Veress előszobájában látott.

— Ez lehet — mondtam. Azt mesélte, hogy Tordát már elfoglalták az oroszok és ott megálltak.

— Na, akkor Kolozsvárnak sincs sok hátra — gondoltam.

Óhatig simán ment minden, a rossz rázós úton a Ford, ha nem is sebesen, de haladt. Itt hallottuk, hogy a tiszafüredi hidat állandóan támadják a szovjet repülő, talán már fel is robbantották. Némi tanácskozás után északnak fordultunk, hogy a tiszacsegei réven keljünk át a Tiszán.

A révész csak hosszas rábeszélésre vállalkozott, attól tartott ugyanis, hogy az autót nem bírja el a kis komp. Én viszont biztosra vettem, hogy az átszállítás díját akarta felemelni — és nem is tévedtem.

A túlsó parton meredek kaptató volt, de a Ford remekül legyűrte. A Tisza jobbpartján rengeteg ember dolgozott. Kapával, ásóval, csákkánnyal lövészárkokokat és tankesapdákat ástak.

A Kárpátok „bevehetetlen” erődjai után ezek a homokbuckák nevetésesen hatottak.

Dűlőutakon végre visszavergődtünk a miskolci műútra és simán mentünk egész Gödöllőig. Ott vettem észre, hogy a benzinem elfogyott, de nem is lehetett tovább menni, mert Budapesten légitámadás volt.

Egy nyugdíjas vasutasnál kaptunk éjjeli szállást. Jólesett a tiszta ágyban lepihenni ennyi izgalom után.

Szeptember 20. Benzint sehol sem tudtam szerezni. Így a HÉV-vel bementünk Pestre. Vittük a cuccunkat is. A feleségemet a nagyanyjánál helyeztem el.

Nagy nehezen találtam egy kiskocsis embert, aki borsos áron hajlandó volt a katonai ládákat átfuvarozni Budára.

A Lánchíd utcában nem találtam Almayt, nem tudták megmondani azt sem, hogy mikorra jön vissza. Várni nem akartam, így átadtam egy századosnak a ládákat, azzal, hogy azokat kizárólag Almaynak lehet kiadni. Aláírta az elismervényt. Pestre nem tudtam visszamenni, mert ismét légiriadó volt.

Otthon rövid eszmecsere folytattunk, végül elhatároztam, hogy másnap visszatérek Gödöllőre, a föld alól is szerzek benzint és visszaviszem a Fordot. Hogy aztán mi lesz, azt majd döntse el a sors...

Szeptember 21. Korán reggel kimentem a HÉV-vel Gödöllőre, szerencsémre akadt egy német őrmester, aki adott két kanna benzint.

Délben már Poroszlón voltam. Miután a németek Tiszafürednél felépítették a pontonhidat, így arra mehettem.

Amikor a hídhöz értem, a németek éppen akkor zárták le a kelet felé irányuló forgalmat. A rend ugyanis az volt, hogy egy órára nyugat felé, egyre pedig kelet felé nyitották meg a hidat — ha nem jött közben valamilyen katonai alakulat, mert akkor csak az közlekedhetett.

A Tisza túlsó partján szinte beláthatatlan kőbort pillantottam meg. Szekerek, hintók, kézikocsik és temérdek ember várt indulásra. Végre elindultak, de a túlekedésben a tömeg megrekedt a híd feljárójánál.

Magyar és német csendőrök próbáltak rendet teremteni, ami csak jó sokára sikerült, s az áradat újra megindult.

Szívfacsaró látvány volt. Itt egy kis leánya húzott egy gyerekkocsit, alig bírt vele, úgy meg volt pakolva. Ott egy öregasszony vitte a hátán a szegényes kis motyóját. Utána elegáns dáma fehér glasszékesztyűben hajtott két szekérbe fogott almásszürkét. A szekéren, párnák között, idős ember feküdt. Mögötte egy öreg paraszt két sovány tehenet hajtott. Az arcokon kétségbeesés és az elsírt könnyek nyoma.

Az innenső parton csak egyedül várahoztam. Kívülem ugyanis nem volt senki, aki kelet felé akart volna menni. Már alkonyodott, mire mögöttem felsorakozott még négy-öt német jármű és akkor áteresztettek.

A túlsó parton még mindig akkora volt a menekülttábor, mintha azt senki sem hagyta volna el. Egész úton Debrecenig szakadatlan sorban özönlött az istenadta nép: ki szekéren, kocsin, kerékpáron stb. — ki meg gyalog. Hova megy ez a temérdek ember? — töprengtem.

Már egészen besötétedett, mire Debrecenbe értem. A város szélén őrszem állt és feltartóztatott. Nem lehetett behajtani, mert légitámadás volt. Messziről hallatszott a gépek bűgása, de becsapódást nem észleltem. „Sztalingyertyák” sem égtek.

Tízkor lefűjták a riadót, indulhattam tovább. A sötét városban alig találtam meg az utat. Ha felgyújtottam a reflektort, valaki rögtön rámondított, hogy oltsam el.

Végre célhoz értem és lefeküdhettem, csak úgy ruhástul, de álom nem jöt a szememre. Nem tudtam szabadulni a tiszafüredi menekülttábor háborzongató látványától...

Szeptember 22. Reggel elmentem a parancsnokságra tájékozódni, hogy mik a lehetőségek a továbbutazásra, illetve a Pestre való visszatérésre. Szóba sem álltak velem. Úgy kezeltek, mint egy bolondot, aki nem tudja, hogy háború van és szünetel a közlekedés.

Teljesen tanácstalan voltam. Legokosabb lenne leszerelni — gondoltam —, de csak katonaruhám volt. A nyílt parancsom is érvényét veszítette, mert a százados annak a hátán igazolta Pesten a ládák átvételét.

Elindultam a Bika Szálló felé, abban a reményben, hogy ott jó pénzért hátha kínálkozik valami lehetőség.

A kolozsvári menekültek már mind szétszéledtek, helyüket mások foglalták el — de éppen olyan tömegben. Itt találkoztam Strack konzullal és a feleségével. Felmentették és hazarendelték. Nem mondták, de láttam mindkettőjükön a félelmet attól, mi vár rájuk.

Találkoztam M. városi tisztviselővel, a kávéházból ismertem. Tőle tudtam meg, hogy mi minden történt Kolozsvárott azóta, hogy eljöttem.

Tordát valóban elfoglalták a szovjet csapatok, de ott megálltak. Két napja jöttek el a város egyik személykocsijával, de addig semmi sem történt, ami arra engedne következtetni, hogy Kolozsvár eleste a küszöbön állana. Közeli fegyverszünetről rebegett. Igaz, hogy a hivatalok jó részét már hátratelepitették, a Nemzeti Bank is csomagol, de a hadseregparancsnokság még ott van. A színház személyzete már régebben eljött, most a felszerelést csomagolják, mert egy egész különvonatot kaptak ennek az elszállítására. Persze csak Désen át és nagy kerülővel lehet ezt lebonyolítani, mert bár Várad még magyar kézen van, a Kolozsvárral való közvetlen összeköttetést — mind a vasutit, mind az országútit — elvágták.

Megkérdeztem, ő mit csinál itt? Várja, hogy az autó visszajöjjön Budapestről és akkor megy azzal Kolozsvárra — válaszolta. Ezt is olyan kelletlenül, hogy óvakodtam megkérdezni, mi az útjuk tulajdonképpeni

célja. Egy gondolatot mindenesetre sugallt, éspedig azt, hogy — ha lehet — visszamegyek én is Kolozsvárra és a színház vonatjával megmen-tek az ottmaradt ingóságainkból amennyit tudok, illetve amennyit csak lehet.

Elmondtam neki a tervemet, az ő részéről ennek nincs semmi aka-dálya — mondta —, de ez nem tőle, hanem a sofőrtől függ.

— Mikorra várja vissza a gépkocsivezetőt? — kérdeztem.

— Délutánra, és ha megjön másnap indulunk — válaszolta.

Nem mertem elmozdulni a Bika Szálló előcsarnokából, nehogy el-veszítsem őt szem elől.

Néztem a folyton hullámzó és a rémülettől, fáradtságtól elkínzott menekült embereket. Ezeknek még jó — gondoltam —, mert van pénzük, és jó pénzért a Bikában is meghúzhatják magukat. De mi van azzal a sok ezer és ezer szegénnyel, akik szintén a kezükbe vették a vándorbotot? — töprengtem magamban...

Léptem-nyomon katonai őrzáratok igazoltattak — szökevényeket ke-restek, a Bikában. Ebből arra következtettem, hogy a dezertálás ak-kora arányú már, hogy a kevés rendelkezésre álló katonát is nyomozásra kell felhasználni.

Öt óra tájban megérkezett az autó. A sofőr látásból ismert és kész-ségesen vállalta, hogy elvisz Kolozsvárra, sőt még más utast is keres a negyedik helyre, de hiába, erre nincs jelentkező. Egész csődület támadt körülötte és fantasztikus összegeket kínáltak neki, ha vállalja a buda-pesti fuvart. Már-már meginogni látszott, de aztán győz benne a józan belátás, hogy itt már nem lehet napokat vesztegetni és neki is családja van Kolozsvárott. Megbeszéltük, hogy másnap hajnalban indulunk.

Sikerült az egyik személyzeti szobában egy keskeny kis ágyra szert tenni. Hamar lefeküdtem, hogy a hajnali indulás előtt aludjak is va-lamit...

Szeptember 23. Alvásról azonban szó sem lehetett, mert csak úgy nyüzsögtek a poloskák, mintha Hajdú megye összes férgei itt adtak volna találkát egymásnak. Reggel tudtam meg, hogy az egész szállodát meg-szállták ezek a félelmetes vérszopók...

Öt óraker indultunk el. A tervezett útirány: Nagykároly—Szilágy-somlyó—Kraszna—Csucsá. Megjegyzem, hogy tudomásom szerint a váradi út el van vágva, tehát nem biztos, hogy mehetünk Csucsának. Azt a választ kapom a sofőrtől, hogy ő is érdeklődött és egy kollégája biztosította, hogy ott még szabad az út, s mivel az jó állapotban levő betonút, hamarabb hazaérünk.

A már annyira ismert halápi úton mentünk. Jobbra-balra a ritkás erdőcskékből német páncélosok százai rejtőzködtek, de az országúton alig volt valami mozgás.

Vámospércs előtt lerongyolódott orosz hadifogoly-csoporttal találko-ztunk, géppisztolyos németek kísérték őket. Szomorú látvány volt a sok kiéhezett, rongyos ember.

Szaniszlónál feltartóztattak egy órára, mert nyugat felé vonuló német oszlop foglalta el az egész utat. Ezek sem néztek sokkal különben ki, mint az imént látott foglyok. Nagyon zord volt az arcuk, ki tudja, hogy honnan és mióta jönnek?

Tíz óra lett, mire beértünk Nagykárolyba. Az utcákon rengeteg ka-tona, honvédek, német csak mutatóban akadt közöttük. Az út szélén te-mérdek fogátolt jármű állt.

Tájékozódunk. Nyugodtan mehetünk Tasnád felé — mondták —, de az óvatosság nem árt, mert a szovjet gépek állandóan ellenőrzik az or-

szágúti forgalmat. Mentünk tovább, de egy gépet sem láttunk a levegőben.

Szilágysomlyón megtudtuk, hogy Csucsra felé nem lehet menni, mert az utat elvágta. Zilahnak fordultunk, itt ismét a menekülők áradatába ütköztünk. Csak lassan tudunk haladni. Egy kis pihenőre meg is álltunk, hogy bekapjuk a magunkkal hozott szalonnát és kenyereket.

— Innen már csak nyolcvan kilométer van hátra, ha nem jön közbe semmi, másfél óra alatt célhoz érünk — jegyezte meg a sofőr.

A tempót nem lehetett tartani. A Meszes kanyarjaiban utászok dolgoztak. Útlezáró akadályokat, tankcsapdákat építettek. Sok apró megállással és girbe-görbe vonalban tudunk csak haladni, úgyannyira, hogy öreg este lett, mire elértük Kardosfalvát. Meg is kellett állnunk, mert Kolozsvárhoz légiriadó volt.

Tizenegy óraker végre megállt a kocsis a lakásom előtt, kinyújtóztathattam elgémberedett tagjaimat. A háziak úgy néztek rám, mint egy hazajáró lélekre, nem akarták elhinni, hogy visszajöttem.

Híreket szerettek volna hallani, de nem sokat magyaráztam, hanem gyorsan lefeküdtem.

Szeptember 24. Reggel első utam a parancsnokságra vezetett. A város képe igen megváltozott. Alig járt ember az utcán. Amikor a vashídon átmentem, látom, hogy német utászok éppen aknákat helyeznek el alatta.

A parancsnokság épülete néhány találatot kapott és majdnem üres volt. Csak a gazdasági hivatal maradt a helyén. Itt mondták meg, hogy a tábornok és a törzskara átköltözött a MÁV Üzletigazgatóság óvóhelyére.

Érdeklődtem a helyzet iránt, de ezek nem sokat tudtak. Ezért útközben betértem a kávéházba hírekért.

A kávéházban alig lézengett néhány vendég, ismerőst nem is találtam, tehát a megbízható hírközpont megszűnt, de annyit azonban mégis megtudtam, hogy a polgármester és néhány vezető városi tisztviselő még a helyén van.

A MÁV óvóhelyre csak különleges igazolvánnyal lehetett belépni, ilyen pedig nekem nem volt. Hosszas magyarázgatás után az ügyeletes tiszt megértette, hogy szegről-végről idetartozom és beengedett.

Az első ember, akibe ütköztem Bodrogi volt. Úgy nézett rám, mint aki nem akar hinni a szemének.

— Megőrültél? — rivallt rám szinte durván.

Aztán elmeséltem neki a történeteket, a sűrű fejcsóválásból azt vettem ki, hogy megértett, s talán ez volt a leghelyesebb, amit tehettem.

Körülnéztem. Hát ez nem a korábbi parancsnokság — állapítottam meg magamban. Zsúfolt volt az egész óvóhely, asztalok egymás hegyénhátán, távirások, telefonosok serege dolgozott. Egyik asztalon egymásra rakott térképek, néhány vezérkari tiszt ott foglalatzkodott. Az egyik sarokban a Veress íróasztala. Éppen egy német tiszttel tárgyalt. Nem mehettem oda jelentkezni.

— Nem is szükséges — mondta Bodrogi —, mert a kegyelmes anynyira el van mostanság foglalva, hogy nem ér rá az ilyen formáságokra. Ha már itt vagy, maradj, ha akarsz — tette hozzá — és segíts nekem...

Wass már leszerelt.

Megtudtam, hogy a távollétem alatt megindult az aradi támadás, de Aradon túl néhány kilométerrel elakadt és a 3. hadsereg visszavonulóban van Mezőhegyes térségében. A Székelyföld majdnem teljes egészében szovjet kézen van. A déz—zilahi vasútvonal még szilárdan a mienk és ez az egyetlen közlekedési útja Kolozsvárnak. Torda térségében a szov-

jet erők lassan húzódnak észak felé és ott a honvédség súlyos elhárító harcokat vív. Németek itt sehol sincsenek.

Egymás után jöttek a küldöncök, futárok — vitték-hozták a jelentéseket és a parancsokat. Közben megszólaltak a szirénák, de elég hamar lefújták. Csak egyes gépek repültek be a város fölé.

Bodrogi délután elküldött, hogy készítsem elő a holmink elszállítását. Mire a színházhoz értem, már senkit sem találtam ott.

Ez holnapra marad — gondoltam.

Szeptember 25. Reggel sikerült Nagy doktorral²⁵ beszélni, aki készen vállalta, hogy korlátozott mennyiségben elviszi az ingóságainkat, de ne legyen túl sok, mert mindenkinek kell helyet biztosítani, hogy mentse a legszükségesebb és legértékesebb dolgait. Ezt megértettem és megegyeztünk két nagy ruháskosárban.

Lementem az óvóhelyre és jelentettem Bodroginak, hogy mit végeztem. Előbb a magam dolgát intézzem el és ha azzal készen vagyok, csak akkor jelentkezzem újra — adta ki az utasítást.

Szeptember 29. Három napba tellett, amíg összeválogattam, becsomagoltam és kiszállítottam a börgyári vágányon álló teherkocsikhoz azt a két kosárnyi holmit, amiről azt hittem, hogy azok a legszükségesebbek és a legértékesebbek. Bútort semmit sem vittem. De még így is nehéz volt fuvarost kapni, aki elszállítsa a két kosarat.

Utána bementem a parancsnokságra. Nagy újság, hogy 26-án a tordai térségben ellentámadásba mentek a honvédek és sikerült az előretört szovjet erőket mintegy tíz kilométerrel hátrább vetni és ott megmerevedett a front. Veress újabb erősítéseket vezényelt oda. Viszont 26-a óta Makó—Mezőhegyes—Szarvas—Nagyvárad vonal a szovjet csapatok birtokában van. Bizakodó a hangulat, hogy a tordai sikerrel javult és még javulni fog a helyzet...

Jött az állomásfőnök. Veressel akart sürgősen beszélni. Jelentettem. Visszatértem óta most beszéltem először a tábornokkal. Úgy fogadta a jelentésemet, mintha nem is letterem volna tíz napig távol, pedig biztosan tudott a küldetésemről...

Az állomásfőnök panaszkodott és segítséget kért. Elszökődésnek az emberei, mindenki pánikba esett és menekülni akar, már alig tudja valamennyire is ellátni azt a nagy forgalmat, ami most már csupán egy vasúti vonalra korlátozódott. Ha így megy tovább, egy vonatot sem fog tudni továbbítani. Azt vártam, hogy erre kitör az égháború, haditörvényeszk, felkoncolás és megymás. De nem ez történt.

— Nyugtasd meg az embereidet, hogy nincsen semmi aggodalomra ok. Olyan erők állnak a rendelkezésemre, hogy egész Erdélyből kiverem az ellenséget — mondta.

Mintha már hallottam volna egyszer ezeket a szavakat...

A továbbiakban elmondta Veress, hogy az ellenoffenzíva jól halad előre és hamarosan Kolozsvár ismét nyugodtan alhat. Utasított, hogy menjek a főnökkel és segítsek neki megnyugtatni az embereket. Halkan megjegyeztem, hogy a rendfokozatom adta tekintély erre aligha lesz elegendő, magasabb rang, több tekintély... Erre odaszólitotta F. vezérkari századost és parancsot adott, hogy jöjjön ő is velünk.

Gépkocsival mentünk ki az állomásra — végig a kihalt utcákon. Amikor az állomásra értünk, megszólaltak a szirénák. Igyekezünk az óvóhelyre, ami a júniusi támadás óta csak karikatúrája volt önmagának. Elöl a százados, utána én, legutolsónak az állomásfőnök.

²⁵ A színház gazdasági főnöke.

A százados a nagy rohanásban megcsúszott a megrongált lépcsőn és hanyatt vágódott. Hogy a megingott tekintélyt helyreállítsa, szigorúan felelősségre vonta az állomásfőnököt, hogy még nem csináltatta meg a lépcsőt.

— Alig van emberem arra, hogy a váltókat állíttassam és lebonyolítsam ezt a pokoli forgalmat, nemhogy a lépcsőt csináltassam meg — volt az egyszerű válasz, és ezek a hős vasutasok, akik másfél hónapja szinte szünet nélküli bombázások közben végzik a nehéz munkájukat, nem tudták elrejtteni a mosolyukat.

A támadás után — csak egy gép volt ezúttal is — összehívtuk a vasutasokat és ott a százados megkísérelte, hogy — miként a gazdája — az ellenoffenzíva erejével öntsön lelket a csüggedőkbe. Ahogy elnéztem ezeket a fáradt vasutasarcokat, nem láttam a legkisebb jelét sem annak, hogy a százados biztatása eredményes lett volna.

Ezután a tiszt meg sem várt engem, gyorsan beült a gépkocsijába és elhajtatott.

Én még maradtam egy darabig, elbeszélgettem az állomásfőnökkel és csak délután mentem vissza...

Nagy sürgés-forgás volt. Minden asztalnál pakoltak. Veress már nem volt bent. Bodrogi azzal fogadott, hogy a parancsnokság még az éj folyamán átköltözik Tasnádra, itt a leszerelési jegyem, de most aztán igazán szereljek le. Ha akarok, velük mehetek és onnan majd csak találok valami alkalmatosságot, amivel feljuthatok Pestre.

— Köszönöm — mondtam. — Leszerelek, de nem megyek veletek. Majd csak akad valami mód, hogy eljussak innen, ha más nem, a színház vonatja. Ez utolsó lehetőségként még mindig rendelkezésemre áll.

— Amint gondolod — volt a válasz és elbúcsúztunk.

Zsebemben a leszerelési jeggyel, lassan bandukoltam hazafelé. Levettem az egyenruhát s felakasztottam a fogasra a kardom mellé, ami csak egyszer volt a derekamon, amikor laktanyaügyeletes voltam.

Civilruhát öltöttem s most már a mundér gátlása nélkül, civil fejemen gondolkodtam el azon, hogy vajon mi is történhetett azalatt, míg mi az állomáson voltunk, hogy a győzedelmes ellenoffenzíva helyett a Tasnádra való átköltözés következett be?

*

Itt véget is ért a „katonai” naplóm. Ezután is lejegyeztem a napok eseményeit, de ezeknek már semmi katonai vonatkozásai nincsenek, ha csak az nem, hogy sok milliómodmagammal játékszerei lettünk annak, amit úgy hívnak, hogy „HÁBORÚ”.

Welser Tibor